

A Neumann János Számítógép-tudományi Társaság Informatika Történeti Fóruma (NJSzT ITF) által szervezett **Nagy Számítástechnikai Műhelyek** sorozaton belül az egykori **Központi Fizikai Kutató Intézet Mérés- és Számítástechnikai Kutatóintézet** mutatkozott be.

A rendezvény időpontja: **2009. december 2.**

helyszíne: **Budapesti Műszaki Főiskola III. ker. Bécsi út 96/B. AUD Max**

A program:

Sima Dezső az Óbudai Egyetem Neumann Informatikai Kar alapító főigazgatójának köszöntője ▶

Kroó Norbert az MTA alelnökének köszöntője ▶

További előadások:

Sándory Mihály a KFKI Mérés- és Számítástechnikai Kutatóintézet (KFKI MSzKI) volt igazgatója: *Kutatás vagy gyártás* ▶

Szlankó János a KFKI MSzKI volt igazgatója, a KFKI Zrt. elnöke: *Gyártás vagy rendszerintegráció?* ▶

Lukács József a KFKI MSzKI volt igazgatóhelyettese: *Lyukszalagtól az informatikáig TPA történet 1968 – 1990* ▶

Telbisz Ferenc a KFKI MSzKI volt főosztályvezetője: *Számítógépes kommunikáció és hálózatfejlesztés a KFKI-ban* ▶

Gadó János a KFKI Atomenergia Kutatóintézet igazgatója: *Számítástechnika a KFKI AEKI-ben* ▶

Nagy Dénes Lajos a KFKI RMKI főosztályvezetője: *A számítástechnika első évtizedei a KFKI-ban – egy alkalmazott magfizikus szemével* ▶

„Find out what the people are doing and help
them to do it better.”

F.Schumacher

Lyukszalagtól az informatikáig

TPA történet

1968 - 1990

Miről lesz szó?

- Kezdetek, előzmények
- Az első TPA
- A TPA vállalkozás. Fejlesztés, gyártás, szoftver, alkalmazások, rendszerintegrálás
- A vállalkozás nagyságrendje
- A nyolcvanas évek második fele
- A TPA vállalkozás jellegzetességei

Kezdeti adottságok

(1960-as évek)

- Külső adottságok
  - Elvi fenntartások az informatikával szemben
  - Gyenge infrastruktúra (alkatrészek, technológiák)
  - Felülről elhatározott és vezérelt projektek

- Belső (KFKI-s) adottságok
  - Kísérleti fizikus környezet
  - Nemzetközi kutatások, lehetőségek
  - Kísérleti gyártási hagyomány
  - Fizikusokkal együttműködő mérnökgárda
  - Széleslátókörű vezetők

Előzmények

- Nagy műszerek, mérőeszközök létrehozása (pl. sokcsatornás amplitúdó és időanalizátorok – 1958 : 20 csatorna, 1962: 128 csatorna stb.) KGST-ben magyar profil lett.
- Kísérleti gyártás
- URAL I. elektronikus számítógép (1960)
(Elektroncsövek, germániumdiódák, 4096 szavas, 48 bites mágnesdob tároló, 100 (25) művelet másodpercenként)
- Tranzisztorok, 4 K rendszer a mérési összeállításokhoz (1963 – 1966)
- ICT 1905 számítógép (1966) (32 Kszó, 24 bites mágnesgyűrűs, 2 mikrosec. tároló. Perifériák, operációs rendszer, fordítóprogramok)

Az első TPA

- Számítógép lehetőségek áttekintése.
- DEC cég PDP-8 típusa. Small Computer Handbook: ingyen osztogatott utasításrendszer és használat.
- 12 bit szóhossz,
- 10 mikrosec. Max. 32 Kszó tároló.
- 10000 utasítás/sec
- ASR 33. Teletype, 10 char/sec
- Ge diódák és tranzisztorok

Első példány munkái

- Alkatrészválaszték
- Logikai kártyák tervezése
- Nyomtatott áramkörök technológiája
- Logikai tervezés
- Bemérés, marginálás
- Alapszoftver (Slang)
- Mechanikai tervezés
- Megbízhatóság

Nyilvános megjelenés

- Neumann János Számítógéptudományi Társaság szimpóziuma Esztergomban 1968 nyarán.
- Kiállítás, előadások a gép tulajdonságairól, tervezéséről.
- TPA, mert nem lehetett számítógép, ezért Tárolt Programú Analizátor (később Adatfeldolgozó)

Az első TPA (TPA-1001)

3. kép

TPA-1001. A kép balszélén a teletype egy részlete, mellette asztalon a konzol, középen a TPA, jobbról mérő összeállítás

10 darabos próbagyártás

- Alkatrészeczek beszerezhetők?
- Technológia?
- Számítógépes tanfolyam
- Felhasználók hogyan fogadják?

Elkezdődik a TPA vállalkozás

- Széleskörű tevékenység:
  - Típusválasztás
  - Fejlesztés
  - Gyártás
  - Szoftver
  - Alkalmazások, feladatmegoldás
  - Vevőszolgálat
  - Rendszerintegrálás

TPA gépek típusai (12 bites gépek)

Típusok	Tervezés	Darabszám	Fejlesztés ideje
TPA-1001, TPA1001/i, TPA-i	Saját	600	1968-1975
TPA-L/32, TPA-L/128 TPA-L/128H	Saját	140	1975-1980
TPA-Quadro	Saját	120	1983-1984

5. kép

TPA-i. Baloldalon lyukszalag-perifériák, középen a TPA-i, jobb oldalon teletype

7. kép
TPA-Quadro

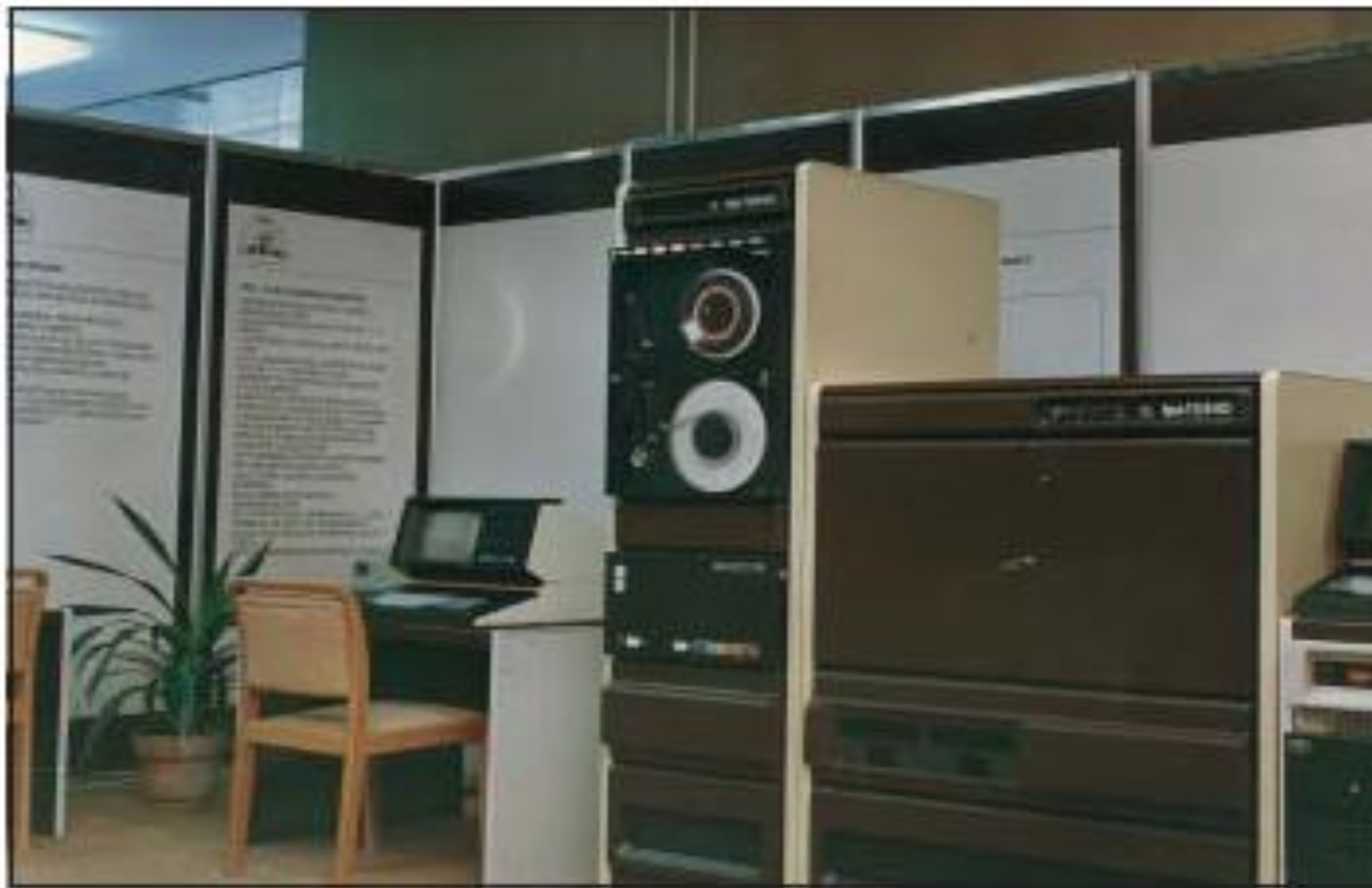
16-bites gépek

Típusok	Tervezés	Darab	Fejlesztés
TPA-70/25	Saját	80 *	1972-1975
TPA-1140	Másolt	60	1976-1979
TPA-1148	Más.+Saj.	200	1981-1982
EMU-11	Saját	10 *	1978-1983
TPA-11/420,TPA-11/428, TPA-11/440	Részben saját	150	1981-1986
TPA-11/110, TPA-11/170	Proc+saját	100 *	1984-1987

10. kép
TPA-70/25 a SZTAKI GD-71 display-ével

12. kép

*Jobboldalon széles keretben TPA-11/440, mellette balra diszk és
mágnesszalag perifériák*

32-bites, VAX gépek

Típusok	Tervezés	Darab	Fejlesztés
TPA-11/540	Részben saját	25	1985-1986
TPA-11/580, TPA-11/582, TPA-11/585, TPA-11/587	Másolt, kiegészítés saját	23	1983-1989
TPA-11/510, TPA-11/520, TPA-11/530, TPA-11/535	Proc.+saját	115	1987-1989

TPA-11/580 kinyitva, alul tápegységek

Készült összesen 1683 gép

- 12-bites gép: 860 db, saját fejlesztés
- 16-bites gép: 90 db saját fejlesztés
  - » 60 db másolt
  - » 350 db részben saját
  - » 100 db proc.+ saját
- 32-bites gép: 60 db másolt
  - » 48 db részben másolt
  - » 115 db proc.+ saját

Gyártás

- EKMÜ: Elektronikus Kísérleti Mintagyártó Üzem
- TPA csarnok: 1971
- Servintern: kártyagyártás, később huzalozás is
- SZKÜBT: Számítástechnikai Kísérleti Üzem, Székesfehérvár, Videoton 1980
- Üzembe helyezés, szerviz: KFKI
- 32-bites gépek: fejlesztőknél

TPA-1001 sorozat-gyártás

Programozás

- Hőskor: Slang assembler, szubrutinkönyvtár, Focal interpreter, Disc Monitor System, Minibol
- ICT gépen szimulátor, Fortran
- TPA-70 szoftver: szimulátor, Basic 70, Minor, SZTAKI: Dos, gépipari és kommunikációs szoftverek
- TPA gépek professzionális szoftvere: kompatibilitás operációs rendszer szinten, eredeti DEC szoftverek jelentősége

- A szoftveresek feladata az volt, hogy a szabványos DEC operációs rendszereket, alkalmazói programokat használók ne vegyék észre a hardver szintű inkompatibilitásokat (cashe tárolók, perifériák, többgépes rendszerek, megjelenítők, hálózat stb.)
- DEC szoftverek bináris formája volt ismert, vissza kellett fejteni, meg kellett ismerni belsejüket, hogy a szükséges változtatásokat végre lehessen hajtani.

- 12-bites: OS-8
- 16-bites: RT-11 és RSX-11 különböző változatai
- 32-bites: VMS

Alkalmazói alapszoftverek

- Ipari alkalmazások: INDAC (egyszerű valósídejű), INDAL, OPAL
- Labor alkalmazások: MFT-80 (Intelligens CAMAC-hoz), ICC-Basic
- Interaktív számítástechnika: CEDRUS
- Ügyvitel: COS-300, Dibol (intelligens ügyviteli adatbevitel), OS-COS közös op. Rendszer, Dibol RSX-11 alatt, TRACCS (tranzakció feldolgozó, sok terminált, PC-t kezel + adatbázis)

Alkalmazói alapszoftver (folytatás)

- Helyi hálózat (Lochness, ICC alrendszer, IIF csatlakozás)
- CAD tervező rendszerek
- SSADM:strukturált elemzési tervezési módszertan (paksi beruházásnál)
- Oracle technológia

Valós idejű perifériák

- CAMAC rendszer
- 19"-os keret, benne 25 egységnyi modul
- Szabványos, nemzetközileg csereszabatos modulok (analóg-digitál konverterek, digitális bemenő egységek, analóg-digitális kimenetek, impulzusszámlálók stb.)
- Ipari modulok
- Intelligens CAMAC keretvezérlő
- KFKI-ban: >100 modul, >1000 példányban

16. kép
CAMAC keret modulokkal

Laboratóriumi alkalmazások

- A kísérleti kutatók beszerezték az általános hardver és szoftver alapeszközöket, és összeállították egyedi méréseiket.
- Hosszabb távú méréseknél állandóbb mérési összeállítások. (Pl. háromtengelyű neutron spektrométer, röntgen spektrométer, fényforrás karakterisztika mérés, változó csillagmérés Pizskéstetőn stb.)

17. kép
*Háromtengelyű neutron spektrométer a KFKI-ban TPA-i-vel és
két CAMAC kerettel*

Néhány labor alkalmazás

- MTA intézetek: Izotóp, Pszichológiai, Csillagvizsgáló, KFKI intézetek
- NDK: Erfurt, Berlin-Adlershof, Berlin-Buch, Berlin
- Szovjet: Dubna, Kurcsatov
- Csehszlovák: Prága, Pozsony
- Ipari labor: Egyesült Izzó, Malév

19. kép
*Fényforrás-karakterisztika mérés Intelligens CAMAC-kal
a Tungstram Rt-ben*

T-15 Tokamak számítógépes mérés-automatizálási rendszere

- Hardver elemek

- TPA-1148 számítógép 14 db
- CAMAC keret 153 db
- Intelligens keretvezérlő 51 db
- CAMAC modulok 1419 db
- Konzol írógép 49 db
- Grafikus színes megjelenítő 48 db
- Lochness hálózat

T-15 rendszer (folyt.)

- Analóg bemenő jel   2797
- Analóg kimenő jel   20
- Digitális bemenő jel   4178
- Digitális kimenő jel   2732

- Összesen: 9727

23. kép

T-15 tokamak technológiai rendszer számítógépterem és vezérlő pultok

Ipari alkalmazások

- Jellemzően a teljes hardver-szoftver rendszer a KFKI-ban készült, a felhasználó munkatársainak közreműködésével. (Feladatanalízist készítő, hardverfejlesztő, programozó, rendszerintegrálást, üzemeltetés átadást végzők, stb.)

Az első: Dunamenti Hőerőmű Vállalat Méré- adatgyűjtő rendszere (1975)

- TPA-i, 24 K ferritgyűrűs tár
  - 256 K MOM diszk
  - CAMAC modulok
  - Télémécanique modulok
  - Indal
-
- 300 analóg, 480 kétállapotú, 24 imp. száml., 80 megszakításkérő jel

Dunamenti (folyt.)

- Sikeres 30 napos próbaüzem!
- Több rekonstrukció, nagyobb memória, háttértár, OPAL nyelv (Indal továbbfejlesztése)
- **26 évig működött!**

(Gyász) Jelentés a TPA-król.

Tudatom a nosztalgia klubtagokkal, hogy 2001. május 2-án a XII-XIII. blokkszámítógépek életük kb. 26. évében **nem** végelgyengülésben, hanem a kulcsos kapcsoló off helyzetbe állításával elhunytak.

Béke poraikral

Néhány ipari alkalmazás

Villamosenergiaipar:

Dunamenti Hőerőmű

Tiszai Hőerőmű

Dél-Magyarországi Áramszolgáltató

Észak-Magyarországi Áramszolgáltató

Paksi Atomerőmű, III. és IV. blokk

Paksi Atomerőmű, teljes szimulátor

Paksi Atomerőmű III. és IV. blokk (1985-1986) mérő-adatgyűjtő rendszere

- TPA-11/440 ikergépek, közös adatbázissal, meghibásodásnál automatikus átállás
- Több ezer be- és kimenő jel, MMG SAM nevű telemechanikai rendszerén keresztül Intelligens CAMAC rendszerbe.
- Színes, szemigrafikus megjelenítőkön lapozható technológia ábrák. (Például grafikus módon megjelenítették egy tartály adatait.)
- A kilencvenes évek végén még működött.

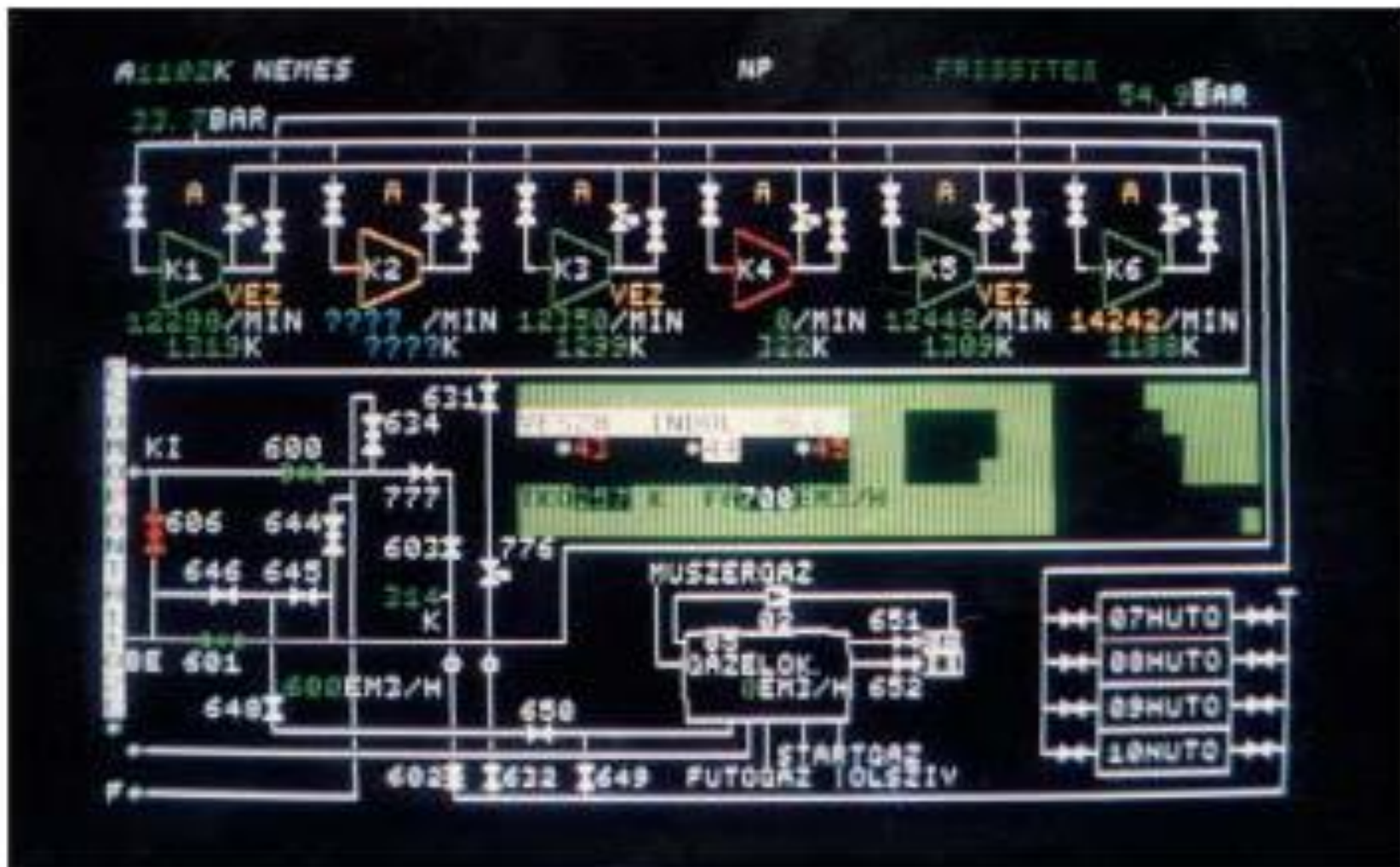
- Kőolajipar
  - ÁFOR, termékvezeték mérő-adatgyűjtő rendszer
  - Nagyalföldi Kőolaj- és Földgáztermelő Vállalat
  - Tiszai Kőolajipari Vállalat, tartálypark mérő-adatgyűjtő
  - Tiszai Kőolajipari Vállalat, kombinált üzem folyamatirányítási rendszer
  - MMG AM, gázlift technológia irányítása
  - Dunai Kőolajipari Vállalat, benzinkeverő foly. ir.
  - Dunai Kőolajipari Vállalat, vasúti ponttöltő vezérlés
  - Tiszai Kőolajipari Vállalat, vasúti ponttöltő vezérlés
  - Nyeftohim, Burgas, etilénvezeték irányítás
  - Gáz- és Olajszállító Vállalat, Adria kőolajvez. vez.
  - Gáz- és Olajszállító Vállalat, Országos Telemech. R.

20. kép
Tiszai Kőolajipari Vállalat kombinált üzem vezérlőterem

Tiszai Kőolajipari Vállalat kombinált üzem számítógépterem TPA-i géppel és CAMAC keretekkel

22. kép

Az Országos Telemechanika Rendszer gázvezeték-hálózat irányításának operátori megjelenítő képe

- Egyéb iparágak
  - Budapesti Levegőtisztasági Bizottság, légszennyezettségmérés
  - SZIKKTI, Orosházi Üvegyár mérés- és vezérlés
  - Várpalotai Szénbányák adatgyűjtői
  - Kámai Autógyár, Dízelmotor próbapad irányítás
  - Almásfüzitői Timföldgyár
  - Fővárosi Vízművek Csepeli Diszpécser Központ
  - Metrimpex, ruházati konfekcióüzemi tervező- és szabászati gépek
  - Metrimpex, Leitz 3-D precíziós mérőrendszer
  - Metrimpex, gépészeti tervező rendszer

Ügyviteli alkalmazások

- Minibol : 1971 (file kezelő, fordítóprogram)
- Professzionális kezdet: 1974.

- Jellemzők:
  - Sok adat, nagy háttértárak, többórás futásidő
  - Fokozott rendszervizsgálat: System Exerciser
  - Speciális ügyviteli programrendszerek, COS-i (interaktív adatbevitel), TRACCS (tranzakciókezelés)
  - Országos hálózatok
  - KFKI szállította a gépeket, perifériákat, speciális szoftver rendszereket, ezekkel az alkalmazó cég készítette alkalmazási programjaikat

Országos hálózatok

- Vidéki székhelyeken adatgyűjtés, előfeldolgozás TPA-val, összesítés központban Siemens vagy nagy TPA-val
- KSH-val közösen első országos hálózat
- Pénzügyminisztérium Számítóközpont szervezésében
- Magyar Posta, Országos Vízügyi Hivatal, KSH, bányák

Nagyvállalatok, kisebb cégek

- Raktárkezelés
  - Bérszámfejtés
  - Nyilvántartások
  - Számlázások, stb.
-
- 1985-ben a belföldi vállalati megrendelők többsége ügyviteli célra vett rendszert.

Nagy ügyviteli rendszer TPA-11/440-nel és mágneses perifériákkal

Számítógépes tervezés

- Auter (nyomtatott áramkör tervezés): EMG, Telefongyár, BHG (KFKI: csak hardver!)
- Professzionális a KFKI-ban: 1983-tól
- Integrált Tervező Rendszer
- Scicard: többrétegű, finomrajzolatú NYÁK tervező
- Gépészeti tervező rendszerek (Rába, Ikarus, Pannonplast, MOM, Egyesült Izzó, Paksi Erőmű)

Számítógépes oktatás

- TPA gépek általános és középiskolákban (első: 1973: ELTE Trefort gimnáziuma)
- TEASYS (Teaching System) kb. 20 füzete (Basicben írt programok: matematika, fizika, kémia, biológia, nyelvtan, környezetismeret, közgazdaság stb.)
- 1983-tól évenként rendezett *Számítógépek az oktatásban* ankétok
- Számítógépes tanfolyamok gyerekeknek

- Már 1969–1970-ben spec. kol. az ELTE-n:
Számítógépek alkalmazása on-line mérésekben
- Felsőoktatásban TPA gépek: 1985-ben megrendelők:
  - Nehézipari Műszaki Egyetem,
Semmelweis Orvostudományi E., BME
Műszer- és Méréstechnika,
Gépészmérnöki, Járműgépészet,
Vegyipari Gépek, Tanreaktor, Vegyipari
Műveletek

A vállalkozás nagyságrendje

- 1985-ben (egy év alatt)
  - 9 egyetemi kar
  - 14 MTA intézet
  - 156 vállalat
  - 7 külföldi cég rendelt TPA rendszert.
- A szerződésállomány értéke 1985-ben 1,6 milliárd forint. Egy év alatt 739 millió forintot teljesített.

D. A KFKI-MSZKI 1985 I. negyedévi számítástechnikai termékek megrendelés-állománya

(Forrás: MTA Központi Fizikai Kutató Intézete 1985. évi részletes terve,
mellékletek, az intézmények akkori elnevezéseivel)

OKTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nehézipari Műszaki Egyetem,
Gépészmérnöki Kar
Semmelweis Orvostudományi Egyetem
Budapesti Műszaki Egyetem, Kémia
Tanszék
Budapesti Műszaki Egyetem, Műszer-
és Méréstechnikai Tanszék
Budapesti Műszaki Egyetem,
Gépészmérnöki Kar
Budapesti Műszaki Egyetem,
Járműgépészeti Intézet
Budapesti Műszaki Egyetem, Vegyipari
Gépek Tanszék
Budapesti Műszaki Egyetem, Tanreaktor
Budapesti Műszaki Egyetem, Vegyipari
Műveletek

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA INTÉZETEI

MTA Számítástechnikai és
Automatizálási Kutató Intézet
MTA Műszaki Kémiai Kutató Intézet
MTA Atommagkutató Intézet, Debrecen
MTA Kísérleti Orvostudományi Intézet
MTA Izotóp Intézet
MTA Műszaki Fizikai Kutató Intézet
MTA Szegedi Biológiai Kutató Intézet
MTA Pszichológiai Kutató Intézet
MTA KFKI Atomenergia Kutató Intézet
MTA KFKI Részecske- és Magfizikai
Kutató Intézet
MTA KFKI Mikroelektronikai Kutató
Intézet

MTA KFKI Mérés- és
Számítástechnikai Kutató Intézet
MTA KFKI Szilárdtestfizikai Kutató
Intézet
MTA KFKI Számítóközpont

BELFÖLDI VÁLLALATOK

Agrogép
Agrotek
Alkotó Ifjúság Egyesülés
Állami Biztosító
Állami Népeségnyilvántartó Hiv.
Almásfüzitői Timföldgyár
Anilinfest. – Vegyia. V.
Anyagmozg. és Csom. I.
Autó és Alkatrész Kereskedelmi V.
Balatonvidéke Erdő és Fafeldolg. V.
Baranya megyei Vízmű
Békés megyei Számítástechnikai I.
Békéscsabai Konzervgyár
Belügyminisztérium
BHG Híradástechnika V.
Biogal Gyógyszergyár
BKV (Budapesti Közlekedési Vállalat)
Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Víz.
Bp-i Főv. Tanács Info. Közp.
Bp-i Geodéziai Terv.
Bp. Főv. Tanács Környezetvédelmi
Bp. Főv. XIII. ker. Tanács
Budapesti Elektromos Művek
Budapesti Vegyi Művek
Chemolimpex
Csepel Művek – Fémművek
Dél-Dunántúli Víztügyi Ig.
Dél-Dunántúli Tervező V.
Dél-Magyarországi Áramszolgáltató V.

Dél-Somogyi Állami Gazdaság
Délterv
Dél-Dunántúli Áramszolgáltató V.
Dunai Kőolajipari Vállalat
Dunamenti Hőerőmű V.
Egyesült Izzó Rt.
Elektromodul
EMG
Épfa Soproni Gyára
Észak-Magyarországi
Áramszolgáltató V.
Észak-Magyarországi Tervező V.
Észak-Magyarországi Vízügyi I.
Észak-Dunántúli Tervező
Fegyver- és Gázkészülék Gy.
Fejér megyei Víz- és Csatornaművek
Ferroglobus
Fővárosi Gázművek
Fővárosi Sütőipari V.
Fővárosi Vízművek
Gamma Művek
Ganz Mávag
Gáz- és Olajszáll. V.
Győri Közúti Építő V.
Híradástechnikai V.
Honvédelmi Minisztérium
Igazságügyi Minisztérium
Irodagépipari Finommech. V.
Jahn Ferenc Kórház
Jószerecsét Mgtasz.
Kecskeméti Ingatlankezelő V.
Kelet-Magyarországi Tervező V.
KERSZI
Kőbányai Gyógyszergyár
Komárom megyei Beruházási V.
Kőolaj és Földgáz Bány. V.
Környezetvédelmi Intézet
Közép-Dunántúli Vízügyi
Központi Bányászati Fejl. I.
Közúti Gépellátó V.
KSH (Központi Statisztikai Hivatal)
KSH-SZÚV
Lakóterv
Láng Gépgyár
Legfelsőbb Ügyészség
Magyar Acélárugyár
Magyar Állami Földtani I.
Magyar Kábel Művek
Magyar Kom. Ifjúsági Szöv.

Magyar Külkereskedelmi Bank
Magyar Szénhidrogén Kut. Fejl. I.
MALÉV
Malom- és Sütőipari Kutató Intézet
MASPED
MÁV Észak-Magyarországi Központi
Járműjavító
Mechanikai Laboratórium
Mecseki Erdő és Fafeldolg. V.
Mecseki Szénbányák
Medicor Művek
MÉM Repülőgépes Szolg.
Méréstechnikai Fejl. V.
Mezőgazdasági Kombinát, Boly
MIKI (Műszeripari Kutató Intézet)
Mikroelektronikai Vállalat
Mineralimpex
Miskolci Élelmiszerkeresked.
MMG-Automatizálási Művek
MMT-Alkalmazói Egyesülés
Munkásörtség Országos Parancsnokság
Nitrokémia Ipartelepek
Nógrádi Szénbányák
Novotrade
Nyíregyházi Ingatlankez. V.
Nyomdaipari és Grafikai V.
Nyugat-Dunántúli Vízügyi I
Olajipari Főáll. Terv.
Olajterv
Orion
Oroszlányi Szénbányák
Országos Érc- Ásványbányák
Országos Hematológiai Int.
Országos Kőolaj és Gázipari Tröszt
Országos Közegészségügyi Int.
Országos Mérésügyi Hivatal
Paksi Atomerőmű Vállalat
Papíripari V.
Pécsi Klinikák
Pénzügyi Központ
Pestvidéki Gépgyár
Postakísérleti Intézet
PSZSZI
PSZSZI Helyközi Távbesz. Ig.
PSZSZI Soproni Igazg.
PSZTI (Pénzügyi Számítástechnikai
Intézet)
Reanal Finomvegyszergyár
Remix

Salgótarjáni Kohászati V.
Salgótarjáni Vasöntőde és Tűz. Gyár
SYSTEM Szerv. V.
Számítástechnikai Koordinációs Intézet
Szegedi Postaigazgatóság
Szerszámgép Programozási Egy.
SZIKKTI (Szilikátipari Kutató Intézet)
Szolnok Megyei Víz- és Csatorna
TÁKI (Távközlési Kutató Intézet)
Technika Külker. V.
Telefongyár
Terimpex
TIPO (Tiszai Kőolajfinomító V.)
Tiszamenti Vegyiművek
Tiszántúli Gázszolgáltató V.
Tolna megyei Gabonafeldolgozó V.
Transinnov Közl. Műsz. F. V.
Tungsram
Tűzeléstechnikai Kutató Intézet
Vas megyei Víz- és Csatorna
Vegyépszer
Vegyterv
VEIKI
Veszprém megyei Víz- és Csatorna

Veszprémi Szénbányák
Veszprém Megyei Tanács
VILATI
Villanyszerelőipari V.
Vízgazdálkodási Intézet
Vízügyi Tervező V.
Volán 5. sz. V.
Volán Tröszt Elektronika

SZOCIALISTA EXPORT

Kurcsatov Intézet, Moszkva
Egyesített Atomkutató Intézet, Dubna
Más szovjet intézetek
Német Demokratikus Köztársaság
Csehszlovák Tudományos Akadémia
Bulgária
Metronex, Lengyelország

TÓKÉS EXPORT

Mexikó
Inatom

Megjegyzések

1985 I. negyedévben a KFKI-MSZKI teljes megrendelés-állományának értéke 1,6 milliárd forint volt. Ebből 1985-ben 739 millió forint volt a tervezett szerződéses árbevétel, a többi megrendelés a következő évre szólt. (A KFKI teljes – MSZKI-val együtt – tervezett szerződéses árbevétele 938 millió forint volt.)

80-as évek 2. fele: gyors változások a világ számítógépgyártásában, forgalmazásában

- Ár/teljesítmény gyorsan csökken
- Processzor: félvezetőgyártókhöz
- Nyílt rendszerek
- Személyi számítógépek
- Hálózatok

- **KFKI válasza: elmozdulás a hardvertől:**
  - Rendszerintegrálás
  - Feladatmegoldás
  - Alkalmazások
  - Informatika
- Szoftveres munkatársak száma 1990-re 37-ről 130-ra nőtt. Bevétel nagy része ezekből!

Epilógus

- 1988: tárgyalások a DEC céggel
- 1999: közös cég: DEC, KFKI, Számalk;(Complementary Solution Organisation)
- 1990: KFKI Számítástechnikai Rt.
- 1991: KFKI megszűnt. Önálló intézetek, Mérés- és Számítástechnikai Kutató Intézet, Számítóközpont
- 1997: MSZKI-t megszüntették. Labor Automatizálás

A TPA vállalkozás jellegzetességei

- Alulról kezdeményezés
- Jó helyzet felismerés (DEC, Interaktivitás, Ethernet stb.)
- Széleskörű, mindent átfogó tevékenység
- Tapasztalatok kihasználása, ugyanakkor megfelelő időben váltások
- Hosszú időtartam
- Nyílt rendszerek

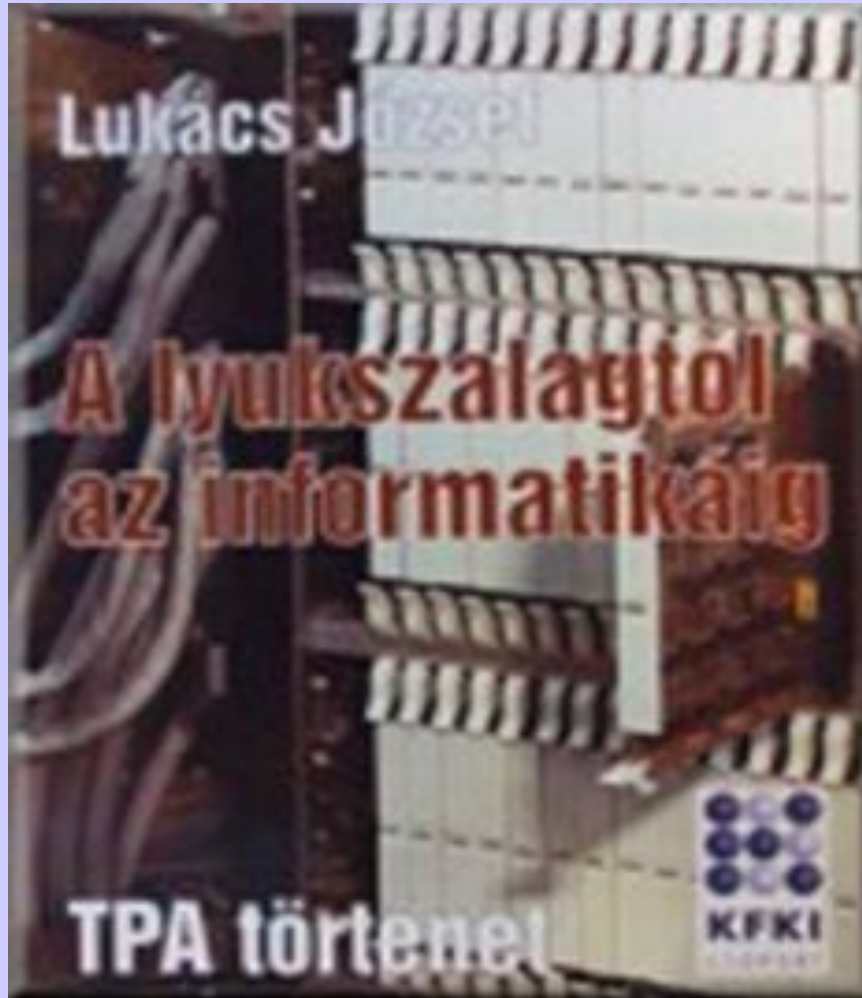
Jellegzetességek (folyt.)

- Nemzetközi
  - szinthez mérés
  - együttműködés (DECUS, ESONE, ECA, CERN stb.)
  - szabványok (DEC, Ethernet, CAMAC stb.)
- Embargo kihasználása
- Széleslátókörű és gondoskodó vezető
- Inspiráló, motiváló alkalmazói környezet

„Az MSZKI-nak, általában a KFKI-s környezetnek az volt ebben az időszakban a nagy erénye, hogy ő mindig alkalmazásban gondolkodott. Tehát mindnyájan, akik ott a KFKI-ban voltunk, mi ottan olyan emberek voltunk, akiket azért vettek oda fel, titeket is, minket is, hogy itt vannak a fizikusok, és szolgáljátok ki a fizikusokat. Ez meghatározta azt a gondolkodásmódunkat, hogy ki-ki a maga területén mindig abba az irányba nézett, hogy hát akkor hogyan kell kiszolgálni ezt, és az alkalmazás volt számára fontos és nem az alap kutatás. Itt meg mindig az volt, hogy van egy környezet, olyan környezet volt, amelyik külföldre járt, látott dolgokat és inspirált. Tehát körülbelül ezt látom legnagyobb értéknek akkor. Ez egy nagyon nagy húzóerő volt, amelyik húzta az embereket, kit erre, kit amarra, hogy mit kellene csinálni.

Lukács József: A lyukszalagtól az informatikáig c. könyv

- Megjelent 2003-ban a Magyar Tudománytörténelmi Szemle Könyvtára sorozatában.
- Megtalálható a Magyar Elektronikus Könyvtárban is.

Számítógépes kommunikáció és hálózatfejlesztés a KFKI-ban

"Nagygépek" és "kisgépek"

Telbisz Ferenc

a KFKI MSzKI volt osztályvezetője

Tartalomjegyzék

- **Honnan indultunk?**
- **CEDRUS**
- **LOCHNESS**
- **Szervezeti keretek**
- **Úton az Internet felé**

Honnan indultunk?

- A KFKI vezetése korán felismerte:
  - a korszerű fizikai kutatáshoz
megfelelő számítástechnikai háttér kell**
  - 1960: Magyarországon az első URAL I számítógép a KFKI-ban
  - Más Intézmények számítógépei:
    - Nehézipari Minisztérium: Elliott 803, Gier
  - 1966: Angol ICT 1905
    - Tervhivatallal közös beszerzés (Náray Zsolt ig.h.)
    - 1967: mágnesszalagos háttértár bővítés
    - YKA1: mágnes- és papírszalagos feladatkezelő rdsz. (batch)
Saját fejlesztés: Varga László, Ivanyos Lajosné, ...
    - Felhasználói kör: egyetemek, kutatóintézetek, egyéb intézmények
    - 1969: ICT 1905 és TPA 1001 összekötése: "dual system"

Honnan indultunk?

- **Alkalmazások: magfizikai, részecskefizikai, reaktorfizikai méréskiértékelések, elméleti számítások, reaktorbiztonság, szimuláció**
- **Numerikus módszerek, programozási nyelvek, elméleti számítástudomány, könyvtári alkalmazások**
- **Információ visszakeresés bibliográfiai adatbázisokból**
  - **1971: "hazai első"**
  - **Veszprémi Egyetem számára: Chemical Abstract Condensates**
  - **BINAR program, 1971: ICT gépre, 1993-ig (ESzR gépen):**
    - **INSPEC (physics, electronics, computing and engineering)**
    - **INIS (International Nuclear Information System)**
    - **WAA (World Aluminium Abstracts)**

Honnan indultunk?

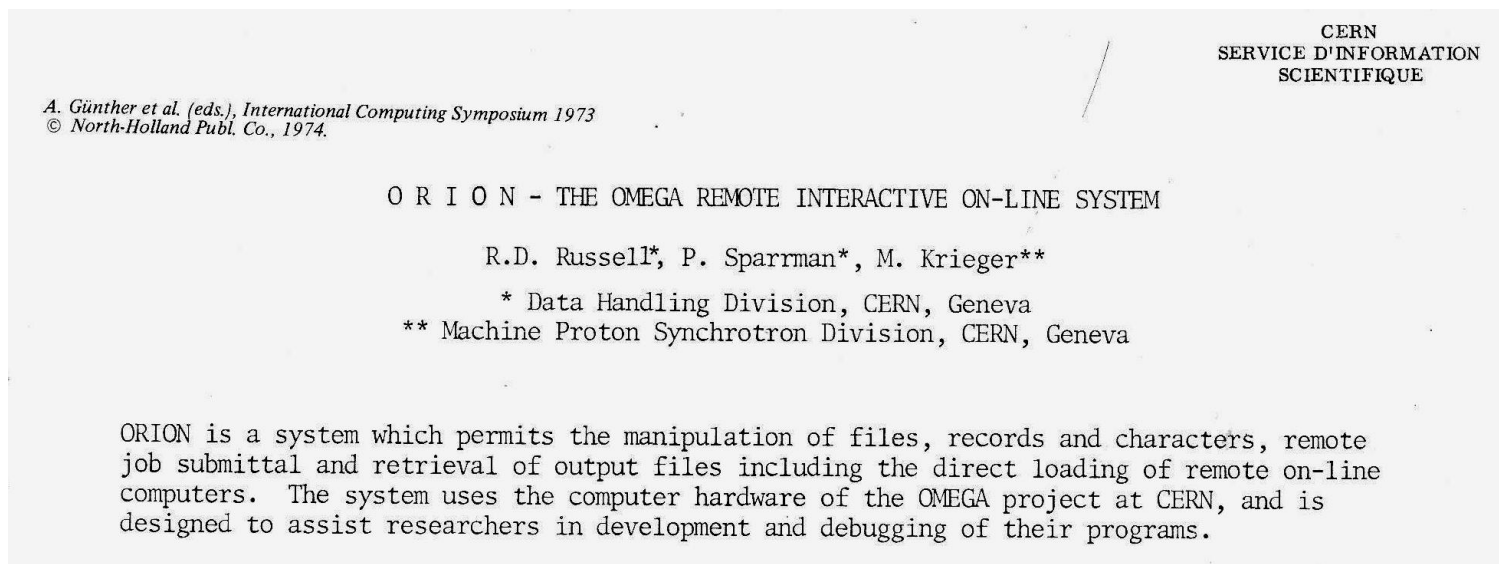
- A program fejlesztés pillérei az 1970-es évek elején:
  - FORTRAN – a felhasználó sajátmaga írhatta az algoritmusait
  - lyukkártya – nem volt szükség adatelőkészítő "rabszolgákra"
  - köteget (batch) feldolgozás – szintaxis, fordítás, futtatás
  - sornyomtató
  - mágneslemezek – elsősorban program tárolás
- Ezt kezdték a különféle Time-Sharing rendszerek feltörni
  - Egyetemek fejlesztései: MTS, MIT, Stanford, . . .
- KFKI-ban is határozott igény az interaktív használat

CEDRUS

- **Hogyan kezdődött?**

International Computing Symposium 1973

O R I O N – The OMEGA Remote Interactive On-line System

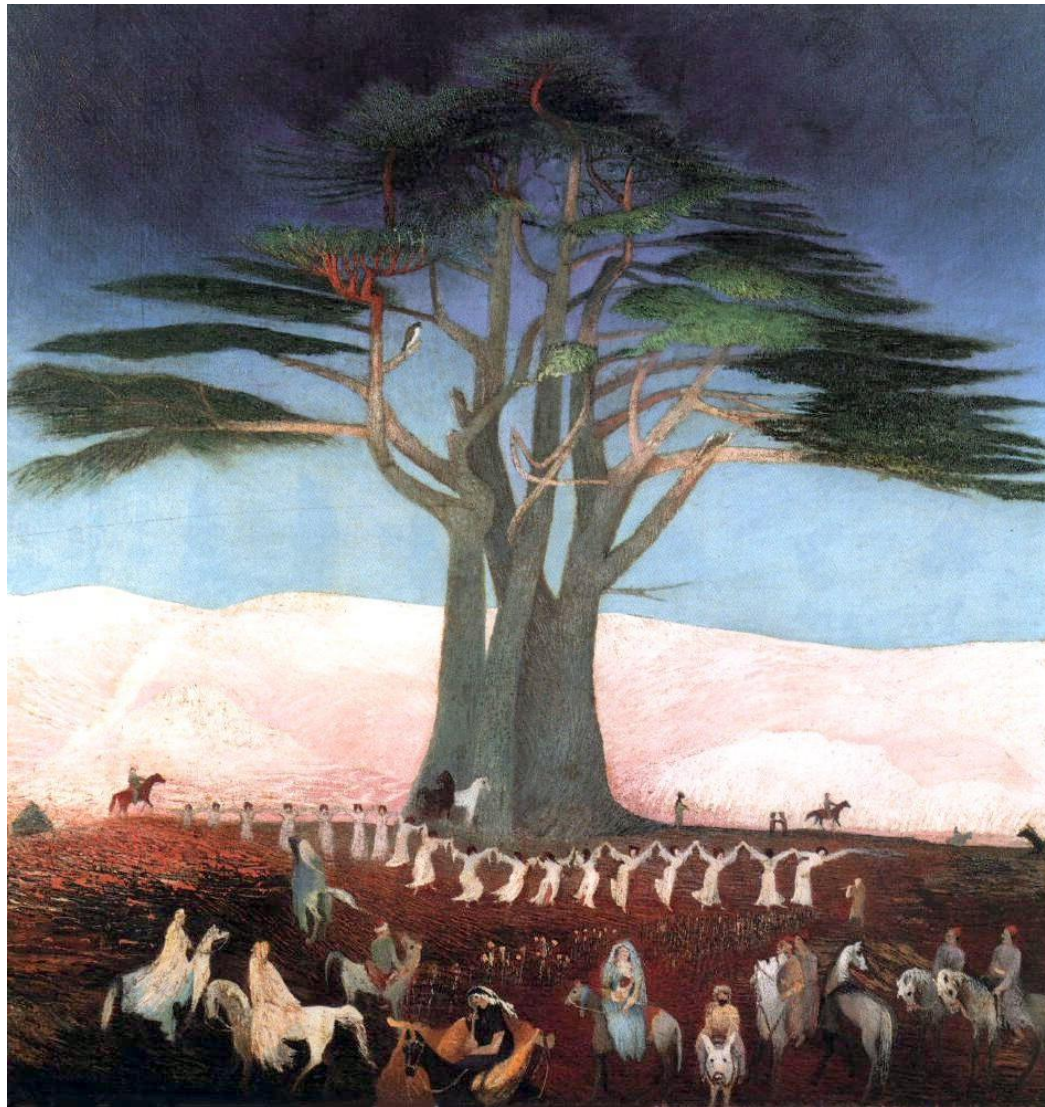
Döntés: Ilyen rendszert fogunk készíteni

CEDRUS

- **Jó választás volt:**
  - **Ergonómiailag jól kiérlelt rendszer**
Közvetlen elődje: Wylbur (Stanford University)
  - **Jó rendszerteknikai megoldás:**
    - **"Nagy gép": nagy sebesség, megbízható háttértárak, szekvenciális működés**
    - **"Kis gép": interaktivitás, real-time működés**
  - **A CERN maximális segítsége**

- **Elnevezés:**
CEDRUS: Conversational **ED**itor and **R**emoute **U**ser **S**upport

CEDRUS

Logo:

CEDRUS

- **Előzmények és technikai feltételek**

- **1976: ES 1020 érkezése**

- **1977: ES 1040 telepítése**

1 MByte, 24 cserélhető diszk (~180 MByte), 8 MT

később további 8 diszk: + 480 MByte

- **1977: ESzR/IBM csatorna adapter**

- ESzR/IBM multiplexor/selector csatorna ↔ TPA 70

- Fejlesztés/teszt: ES 1020 használatával

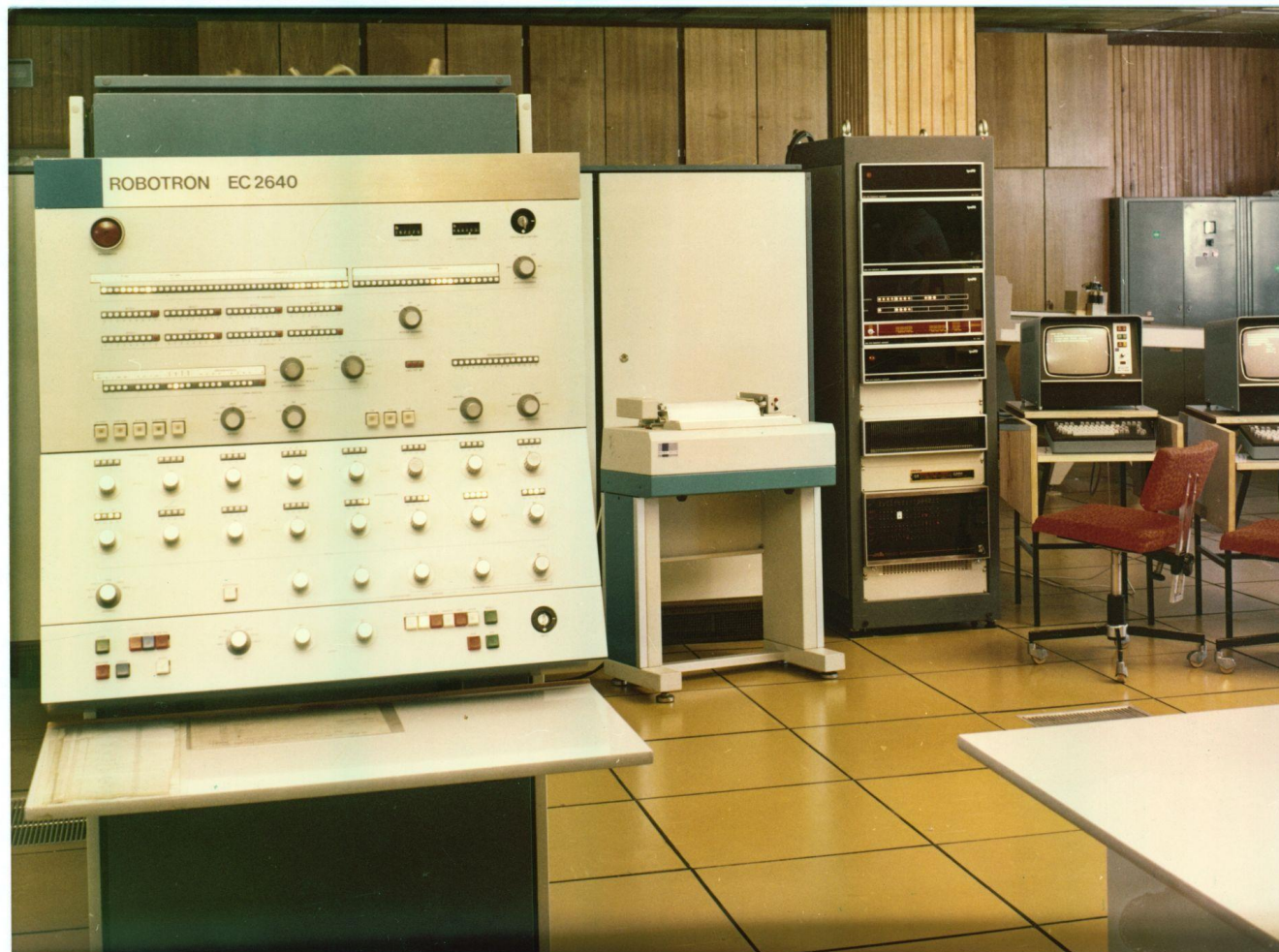
CEDRUS

- **Implementációs kalandok**
  - **Hálózat helyett: TPA-70 és ESzR/IBM csatorna adapter, Real-time Multitask rendszer**
  - **A nagygépes program FORTRAN nyelven**
    - **A CII FORTRAN és az IBM FORTRAN különbözik preprocesszort kellett írni**
  - **A nagygépen interaktív kernel hívások kellenek**
    - **A CII gépen ezek rendelkezésre álltak, az IBM gépen nem interaktív kernel-t kellett írni**
  - **A PDP-11 és a TPA-70 hasonló, de nem azonos**
    - **átírási szabályokat kellett megfogalmazni és alkalmazni a kézi átírás szintaktikus ellenőrzés után lényegében OK**
  - **Lemezhibák: a bolgár lemezek igen gyakran hibáztak**
    - **emiat a rendszer gyakorlatilag használhatatlan volt külön hibajavító algoritmust kellett beépíteni**

CEDRUS

- **Mit tudott a rendszer?**
  - **File-ok interaktív szerkesztése**
  - **Job-ok leadása a batch (kötegelt) feldolgozásra**
  - **Fordítási, futási listák visszakérése a terminálra**

CEDRUS

R40 és TPA 70 front-end

CEDRUS

- Fejlesztés kezdete: 1975
- Üzembeállítás: 1978. december
  - induláskor 10 terminál,
  - 1981: HASP
  - 1982: 20 terminál
- 1986: ES 1045 + GUTS (Gothenburg Univ. TS System)
  - 20 local + 10 remote terminal (IBM kompatibilisek)
  - ES 1040 és 1045 összekötve: közös háttértárak
  - FILTER: **FILTER: FILE Transfer**
    - ES 1045 ↔ TPA 11/440
      - ESzR – **PDP** csatorna adapter
    - Lokális hálózat: LOCHNESS
      - file átvitel és terminál (TPA gépekhez és ES 1045-höz is)

CEDRUS

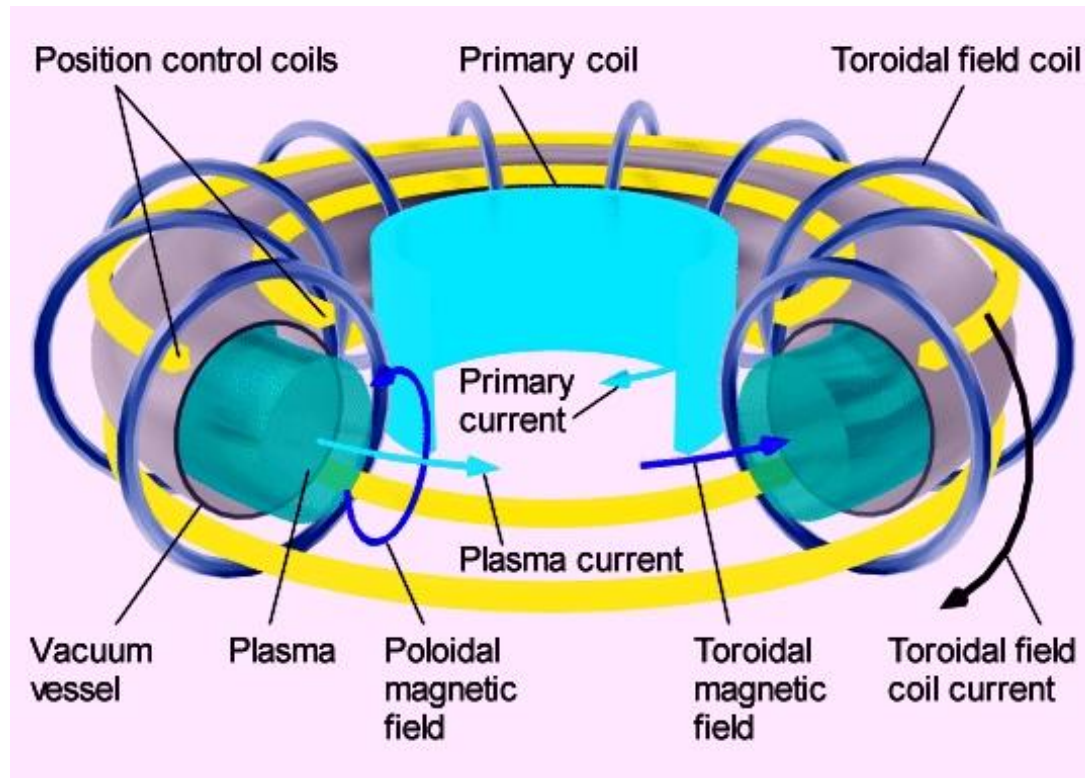
- **1988: BASF üzembeállítása, ES 1040 leállítása**
  - **CEDRUS leállítás, FILTER megy tovább (1993-ig)**
- **FILTER: valódi hálózattal**
  - **KSH: budapesti központ és megyei központok között**
    - **Napi adatleadás hálózaton**
    - **Interaktív programfejlesztésre nem volt szükség**
  - **IBM 370 és PDP/11 gépek**
  - **Országos hálózat: bérelt vonalak és DECnet**

CEDRUS

- Az 1980-es évek elején valószínűleg **a CEDRUS volt az egyetlen interaktív fejlesztő rendszer** Hegyeshalom és Vlagyivosztok között
  - Miért nem terjedt el?
    - Érdektelenség
      - KFKI-ban határozott igény volt az interaktív használatra
    - Az információ terjedés nagy "csillapítása"
    - A fejlesztés és felhasználás közötti távolság
      - Nyugaton sok fizikus, vegyész a számítástechnikusok között
      - Nálunk a számítástechnika mérnökök és matematikusok ügye
    - "Not invented here"
    - Bürokratikus tehetetlenség
- stb.

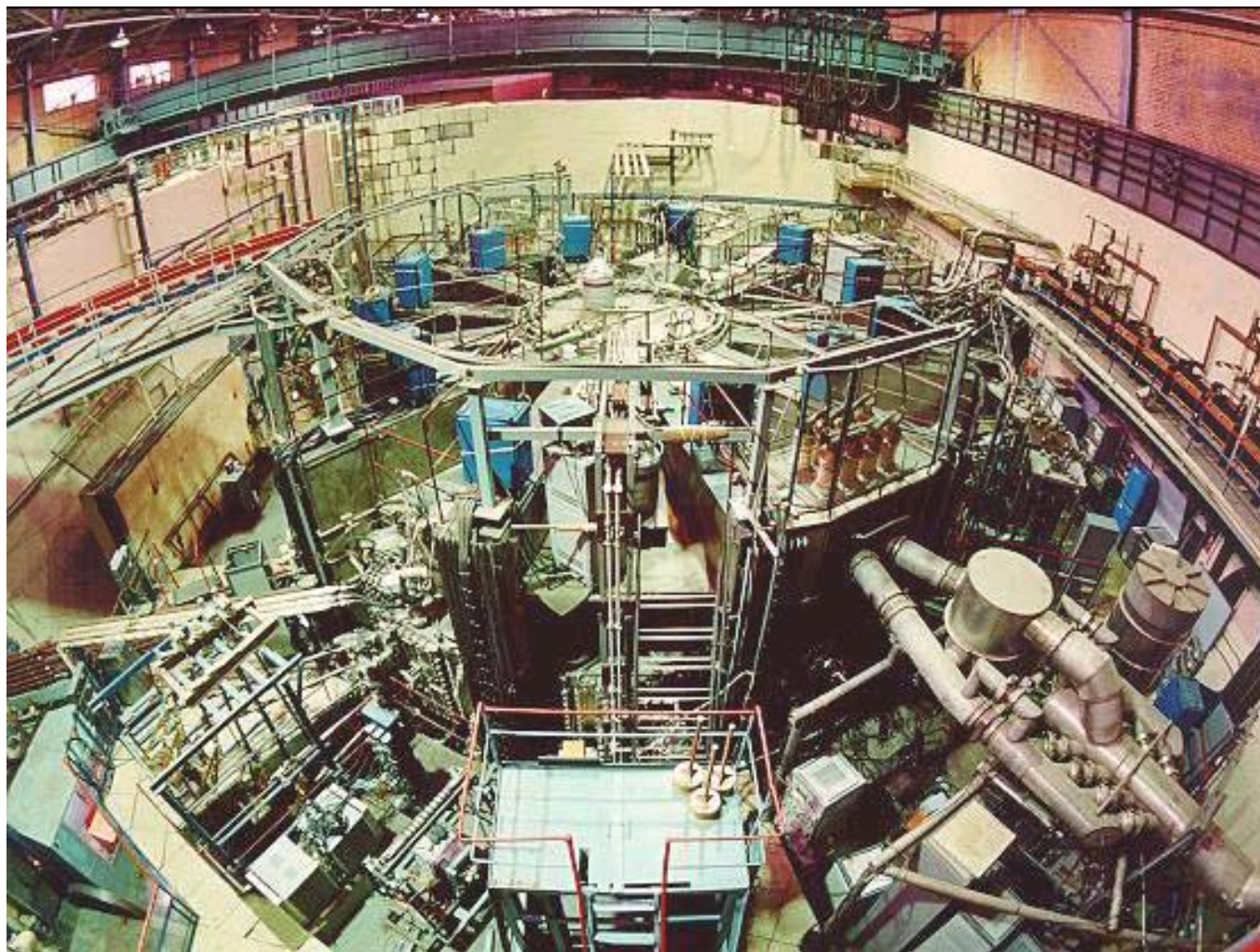
Lochness

- Fúziós energia: több millió fokos plazma, nagy nyomás
- Kísérleti berendezések: Tokamak , . . .

- Kurcsatov Intézet, Moszkva: T-15 Tokamak
  - Gyűrű átm: 4.8m, gyűrű keresztmetszet átm: 1.4m
  - Plazma áram: 1.4 millió Amper, Mágneses tér: 35 KGauss

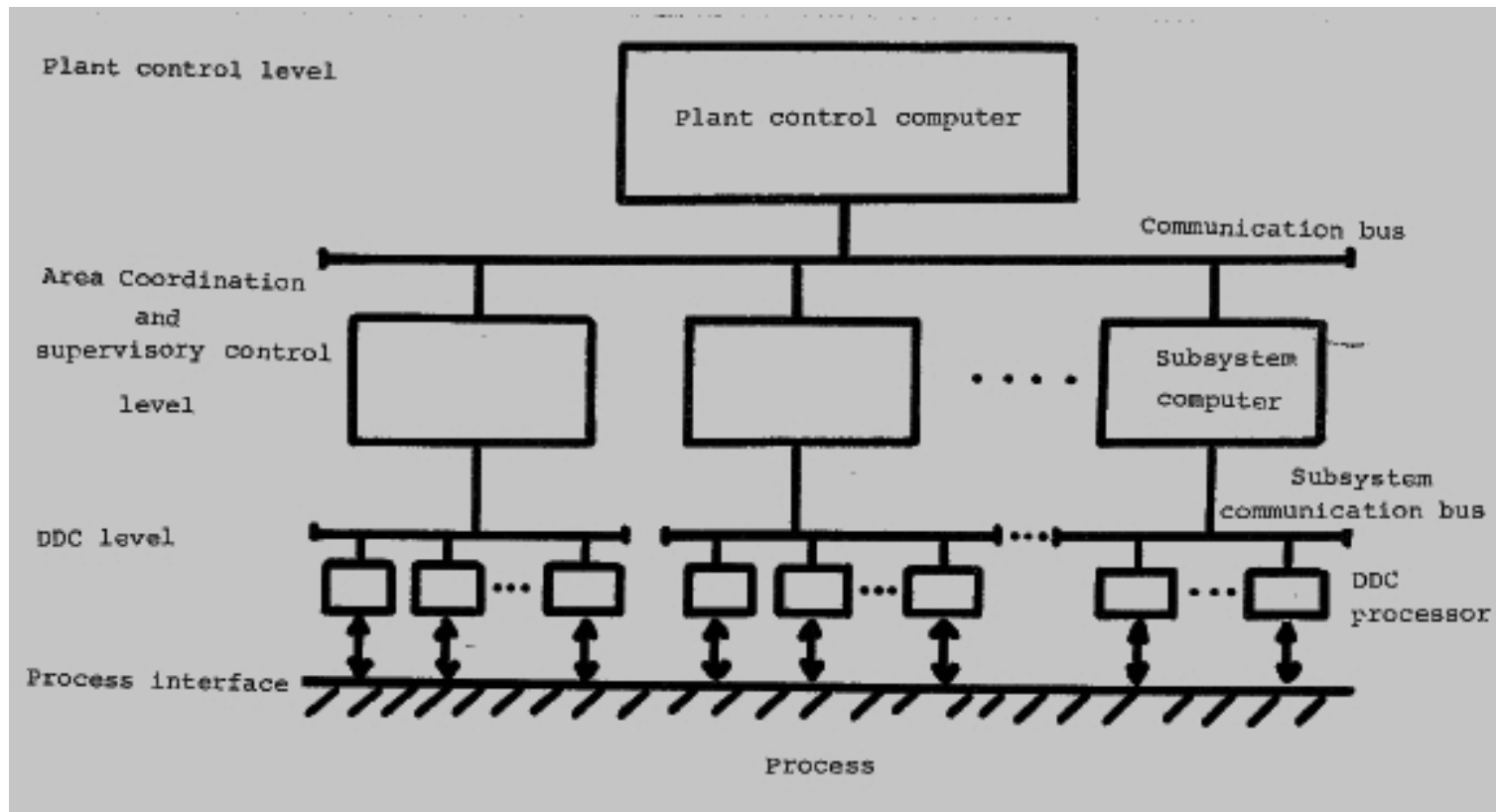
Lochness

T-15 Tokamak

Lochness

- A Kurcsatov Intézet megkereste a KFKI-t:
T-15 Mérés-automatizálási rendszer szállítására
- A folyamatirányítási rendszerek hierarchikusak

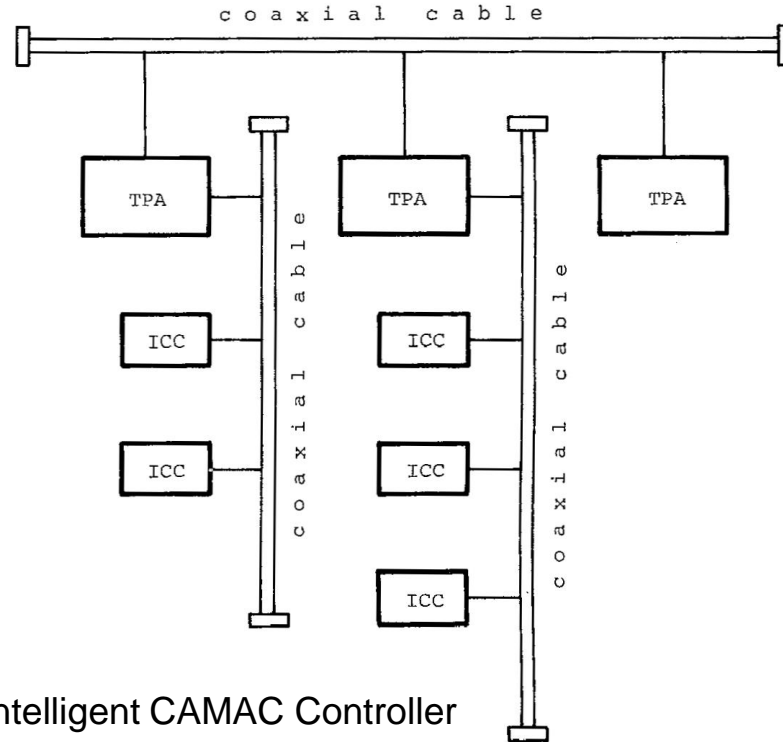
Lochness

- **T-15 Mérés-automatizálási rendszer:**
  - Technológiai rendszer: a plazma létrehozása és fenntartása
  - Diagnosztikai rendszer: mérési adatgyűjtés
- **Konstrukciós elvek, megoldások**
  - **Lokális hálózati megoldás: közös busz (sín)**
sebesség: 1 Mbit/s
  - **Ethernet szerű, de nem stochasztikus**
(ma már az Ethernet sem az)
vannak:
    - állomás prioritások
    - üzenet prioritások
    - max prioritás: üzenetek gyors nyugtázása, hibajavítás
  - **TPA 11/40 és Intelligens CAMAC vezérlők (ICC)**

Lochness

- Lokális hálózati rendszer, neve:
LOCHNESS : LOCAL Highspeed NETWORK System
- LOCHNESS architektúra:

A hálózat felhasználói felülete DECnet azonos !

ICC: Intelligent CAMAC Controller

- Fejlesztés kezdete: 1982
- Teljes rendszer felépítése 1986
- Próbaüzem utáni átadás: 1989

Szervezeti keretek

- Szervezetek:
  - **Mérés és Számítástechnikai Kutató Intézet**
Elsősorban hardware fejlesztések
  - **Számítóközpont**
    - **Nagygépek üzemeltetése**
    - **Numerikus módszerek, programozási nyelvek, elméleti számítástudomány, könyvtári alkalmazások**
  - **Számítástechnikai Főosztály**
    - **Szoftware fejlesztés, elsősorban kisgépek**
  - **A három szervezet többször átszervezve**
Egymás alá – fölé – mellé rendelés többször változik

Szervezeti keretek

– Szükség van stabil team –ekre

Egy példa:

Arató András

Sarkadi Nagy István

Sulyán János

Telbisz Ferenc

Egy évtizeden át együtt dolgozó team:

CEDRUS – LOCHNESS

– Oktatás

- **ELTE: Varga László**
programozó, programtervező matematikus
- **BME: Vajda Ferenc, Tarnay Katalin**
- **Látássérültek oktatása, távoktatás, . . .**

Úton az Internet felé (WAN)

- **KFKI lokális hálózatának kiépítése (1988 – 90)**
  - Ethernet, DECnet, TPA/PDP és PC-k
  - LOCHNESS → DECnet váltás
  - 300+ csomópont
- **Csatlakozás az IIF X.25 hálózatához (1990)**
  - KFKI-ban TPA gateway
  - E-mail: ELLA, UUCP
  - IIF adatbázis lekérdezés
- **"Csatlakozás" a HEPnet-hez (HighEnergy Physics Network)**
  - 25 ország, DECnet
  - 1991-92: KFKI RMKI – CERN bérelt vonalas összeköttetés (1992 jan)

Köszönöm a figyelmet

Számítástechnika a KFKI AEKI-ben

Gadó János

**Előadás a Neumann János Számítógép-tudományi Társaságban
2009. december 2.**

Tartalom

Paksi alkalmazások – VERONA

Paksi alkalmazások – szimulátor

Off-line számítások

A VERONA paksi zónamonitorozó rendszer

- **Cél:**

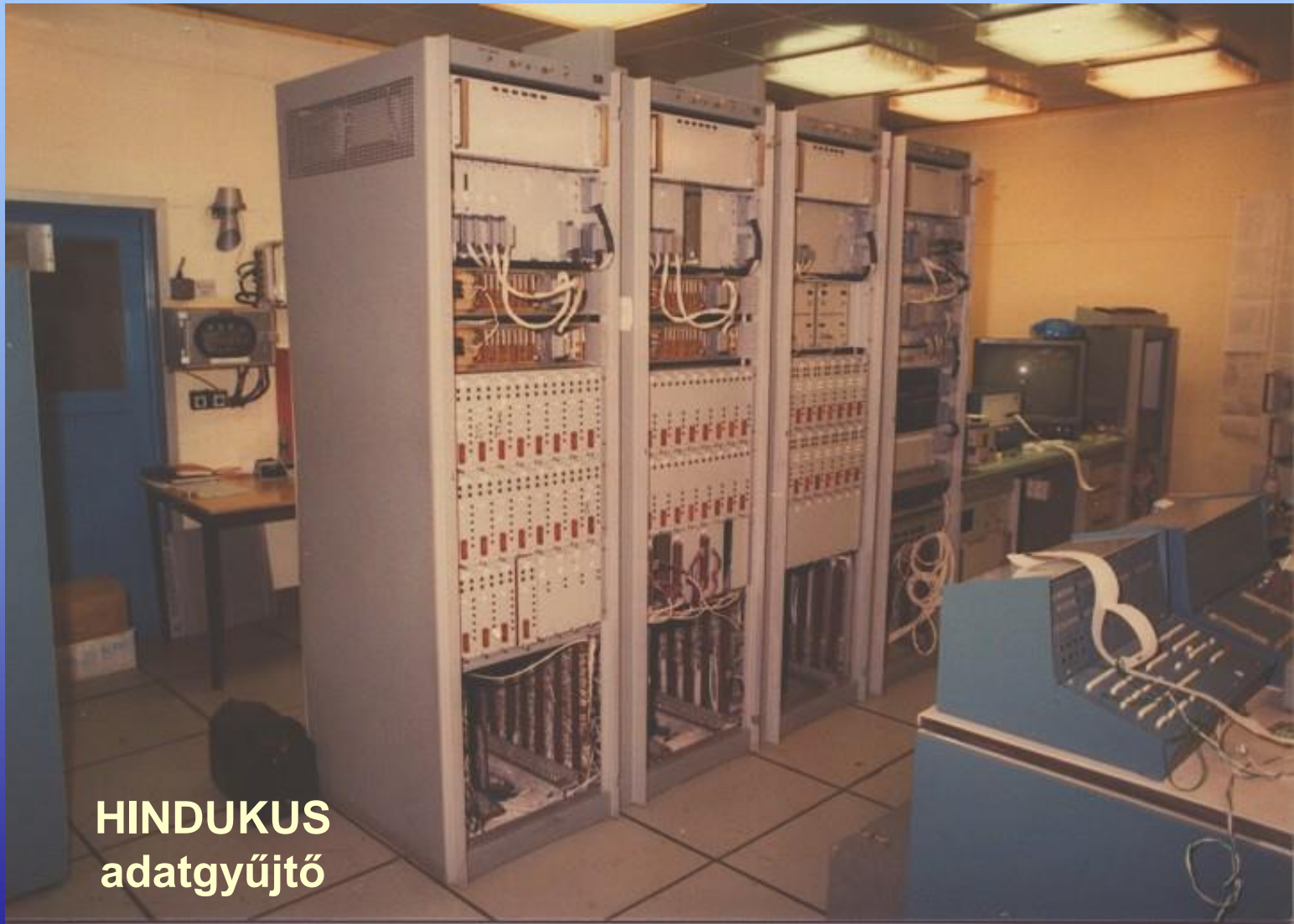
- * Korszerű ember-gép kapcsolati felület létrehozása a reaktoroperátorok számára
- * Az adatgyűjtők aktuális adatai és számítások alapján hű képet adni a reaktorzóna állapotáról
- * Biztonsági szempontból fontos paraméterek megjelenítése
- * Trendfigyelés

- **Státusz:**

- * Üzemi rendszer: 2 órás kiesés után a blokkot le kell terhelni, 24 órás kiesés után a blokkot le kell állítani

Konfiguráció neve, verzió	Hardver – szoftver jellemzők	Installáció dátuma	Speciális jellemzők, megjegyzések
<u>VERONA</u> (pilot)	HINDUKUS zóna-adatgyűjtő TPA 11/48 gép + RSX-11M op. rendszer	1984-1985 (1-2. blokk)	Első üzemi verzió
VERONA-plus	HINDUKUS zóna-adatgyűjtő TPA 11/440 gép + RSX-11M+ op. rendszer	1986-1987 (3-4. blokk)	A magyar gyártmányú blokkszámítógép része
VERONA-u	PDA (VME alapú) zóna-adatgyűjtő (magyar) MicroVAX-3100/80 gép + VAX/VMS op. r. PC-alapú (DOS) munkaállomások	1993 (2. blokk)	Teljes hardver-szoftver rekonstrukció
<u>VERONA</u> V5.21	Változatlan zóna-adatgyűjtő, MicroVAX-3100/96 gép, Windows-NT 4.0 munkaállomás	2002 (1-4. blokk)	Négyszeresre növelt CPU sebesség
<u>VERONA</u> V6.0i	Változatlan zóna-adatgyűjtő, MicroVAX-3100/96 gép, Windows-2000 RPH szervergép	2003 (3. blokk)	Egy elosztott, PC-alapú rendszer prototípusa
<u>VERONA</u> V6.20	Felújított PDA adatgyűjtő, 100 Mbps ipari hálózat, Windows-2003 szervergépek, Windows-XP munkaállomás	2005-2009 (1-4. blokk)	Teljes átalakítás a teljesítménynövelés támogatására

A paksi VERONA rendszer „fejlődéstörténetének” áttekintése

HINDUKUS
adatgyűjtő

A pilot VERONA rendszer a 2. blokkon

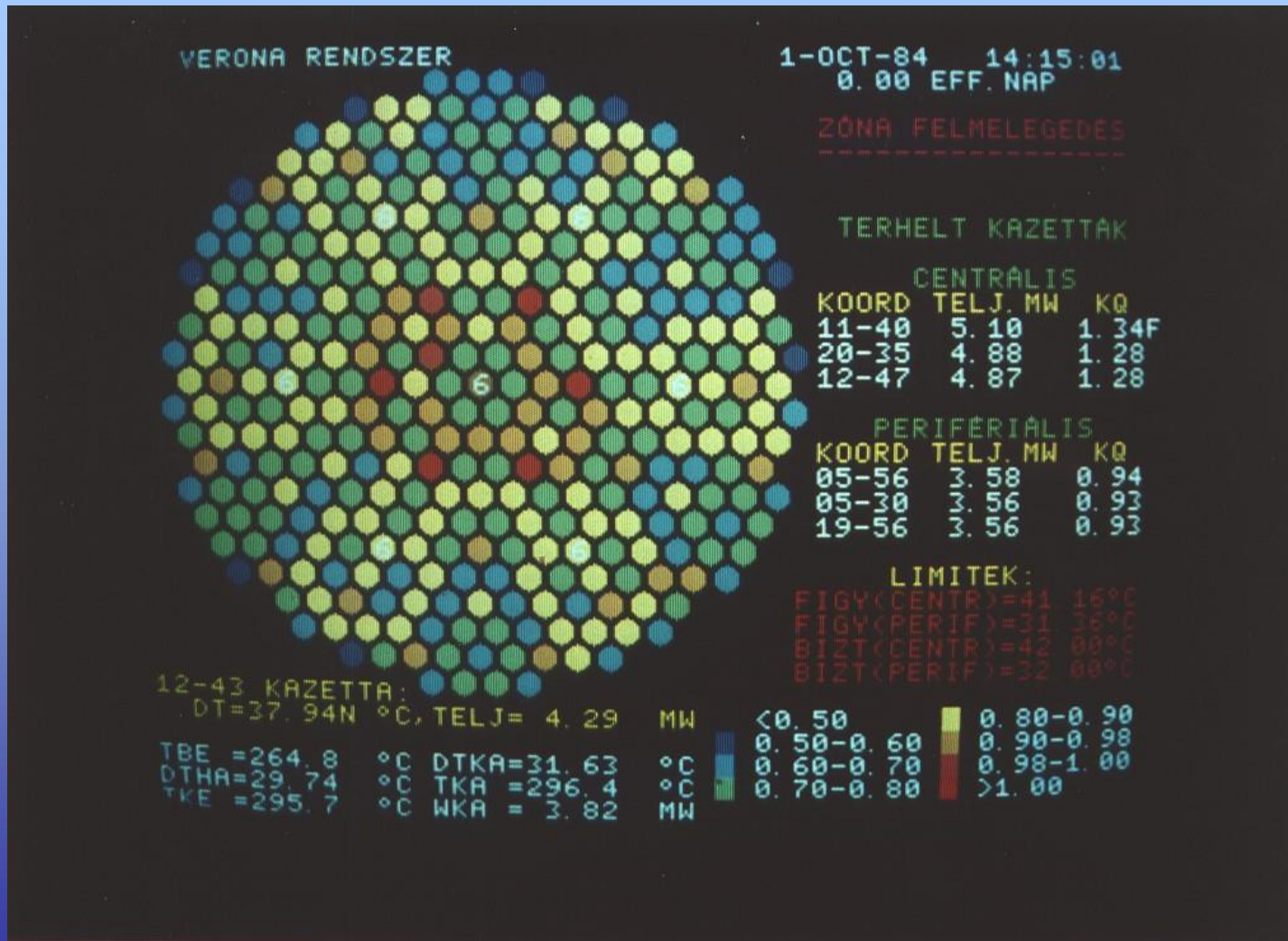
A VERONA+ rendszer a 3. blokkon

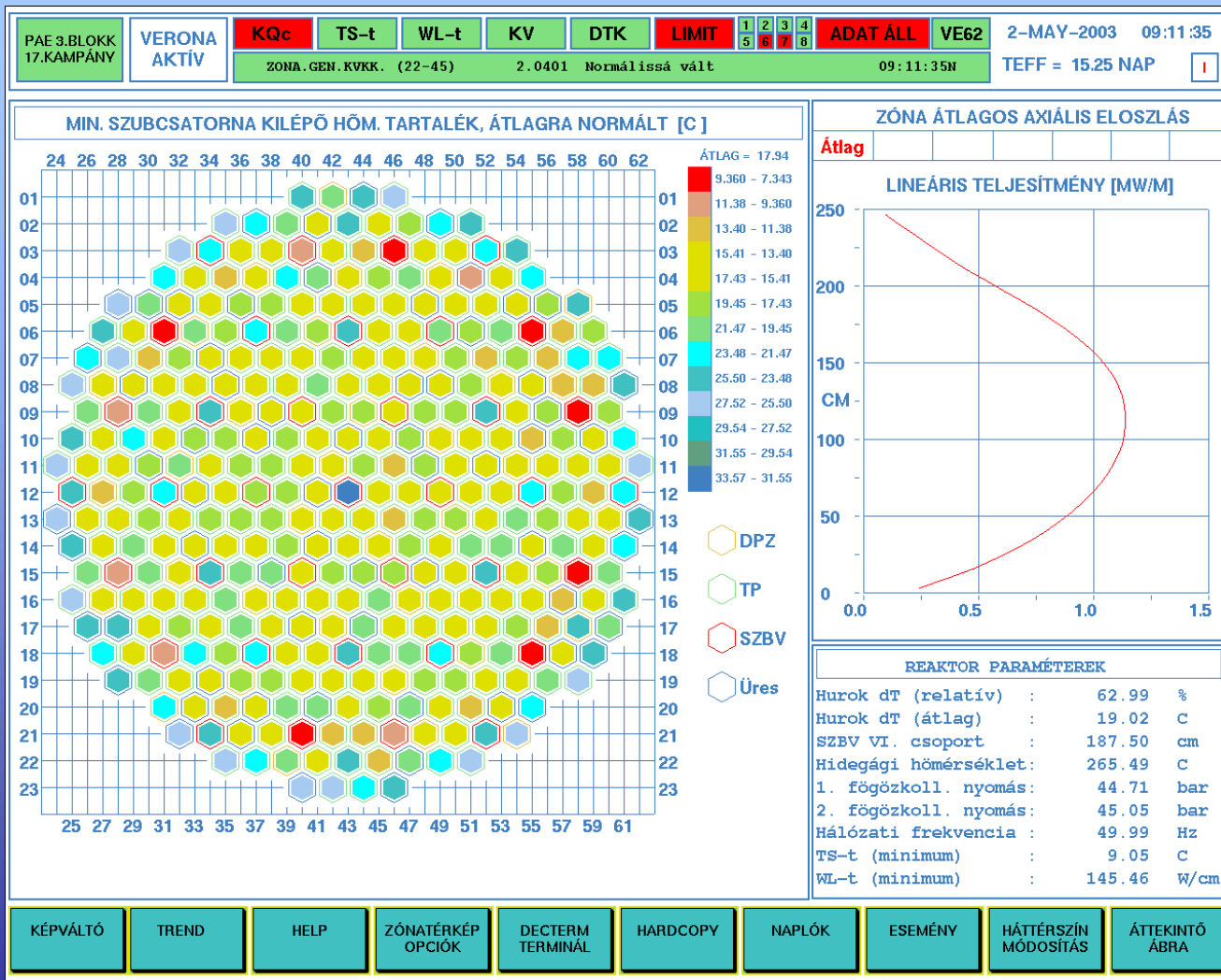
Az öt PDA adatgyűjtő szekrény a 3. blokkon (1993)

VERONA szekrény a két szervergéppel és hálózati modulokkal

A pilot VERONA rendszer képernyője (1984)

A VERONA-u rendszer képernyője

3	VERONA	25 .KAMPÁNY	VE31	TS-t	WL-t	LIMIT	1.PDA	2.PDA	3.PDA	4.PDA	2009.11.02 10:52:34	HH
BLOKK	AKTÍV	Teff = 2.2 nap	VE32	WK - t	WP - t	DTK	MC L1 L2 LE	MC L1 L2 LE	MC L1 L2 LE	MC L1 L2 LE	ADAT JÖN	
							5.PDA	BSZG	FIL	RVR GW		
							MC L1 L2 LE	L1 L2 LE	L1 L2 LE	L1 L2 LE		

Képek

Archív

Listák

Naplók

Üz.Doku

Áttekinő

Alarm

Esemény

Nyomtató

Fájl

rVíz

Minimális szubcsatorna kilépő hőmérséklet tartalék [°C]

ÁTLAG: 16.27

Szinkódolt

Számértékes

Státuszok

DPZ

TP

SZBV

ÜRES

MAXIMÁLIS TERHELÉSŰ KAZETTÁK ELOSZLÁSAI [MW/m]

TS - t 07 - 50 WL - t 07 - 50

VAST. 2 SZÍN SZÍN

REAKTOR PARAMÉTEREK

Hurok dT (relatív) :	92.51 F %
Hurok dT (átlag) :	29.88 F °C
SZBV VI. csoport :	203.17 cm
Hidegági hőmérséklet :	265.24 °C
1. főgözkollektor nyomás :	44.10 bar
2. főgözkollektor nyomás :	44.43 bar
Hálózati frekvencia :	49.97 Hz
TS - t (minimum) :	7.92 °C
WL - t (minimum) :	59.43 W \ cm

RÁCS KI
ZÓNATÉRKÉP: Minimális szubcsatorna kilépő hőmérséklet tartalék [°C]

A mai VERONA rendszer képernyője

A paksi tréningsszimulátor

- **Cél:**

- * Az operátorcsoportok képzése normál üzemi tranziensek és üzemzavarok levezetésére
- * Műszaki módosítások előzetes kipróbálása, tesztelése – hardver-in-the-loop
- * Irányítástechnikai rekonstrukció előkészítése, segítése

- **Státusz:**

- * Állandó használat

A tréningsszimulátor fejlesztése

1984-88: NOKIA-KFKI-Paks közös fejlesztés

1991-94: modellbővítés (LOCA)

1997-98: Reaktorvédelmi Rendszer csere

- DEC AlphaServer-2000 (ciklusidő 1 s helyett 0,2 s)**
- algoritmusok tesztelése**
- védelmi rendszer tesztelése a szimulátor jeleivel**
- hardver-in-the-loop teszt**

1999-2003: blokkvezénylő interfész csere

- CAMAC helyett VME modulok**

2004-06: új oktatói rendszer

2007-10: modellfejlesztés (reaktorfizika, termohidraulika)

- HP-integrity szerver 4 Itanium processzorral**

A szimulátor 2xTPA-11540 VAX klón gépei

A paksi vezénylő

A szimulátor vezénylő kábelezése

Off-line számítások

- Régi idők (ICL-1905, R-40, R-55) :
  - * Talán az atomenergetikai számítások voltak a leginkább gépidő-igényesek
- Fejlődés:
  - * Erőművi szimulációs kódok biztonsági elemzésekhez – erős PC-ken
  - * Speciális számítások speciális gépeken :
    - Monte-Carlo neutronfizika
    - Computational Fluid Dynamics
    - szilárdsági számítások

Az SGI Altix 350 szerver

Technikai adatok:

- 16x Intel Itanium 2 proc (64bit)
- 96 GB RAM (megosztott memória modell, NUMALink architektúrával)
- 2xRAID6 diszk rendszer (Σ13,5 TB)

AEKI PC klaszter

32 darab, kétmagos 3,2 GHz Pentium processzor

A számítástechnika első évtizedei a KFKI-ban – egy alkalmazott magfizikus szemével

Nagy Dénes Lajos

MTA KFKI RMKI

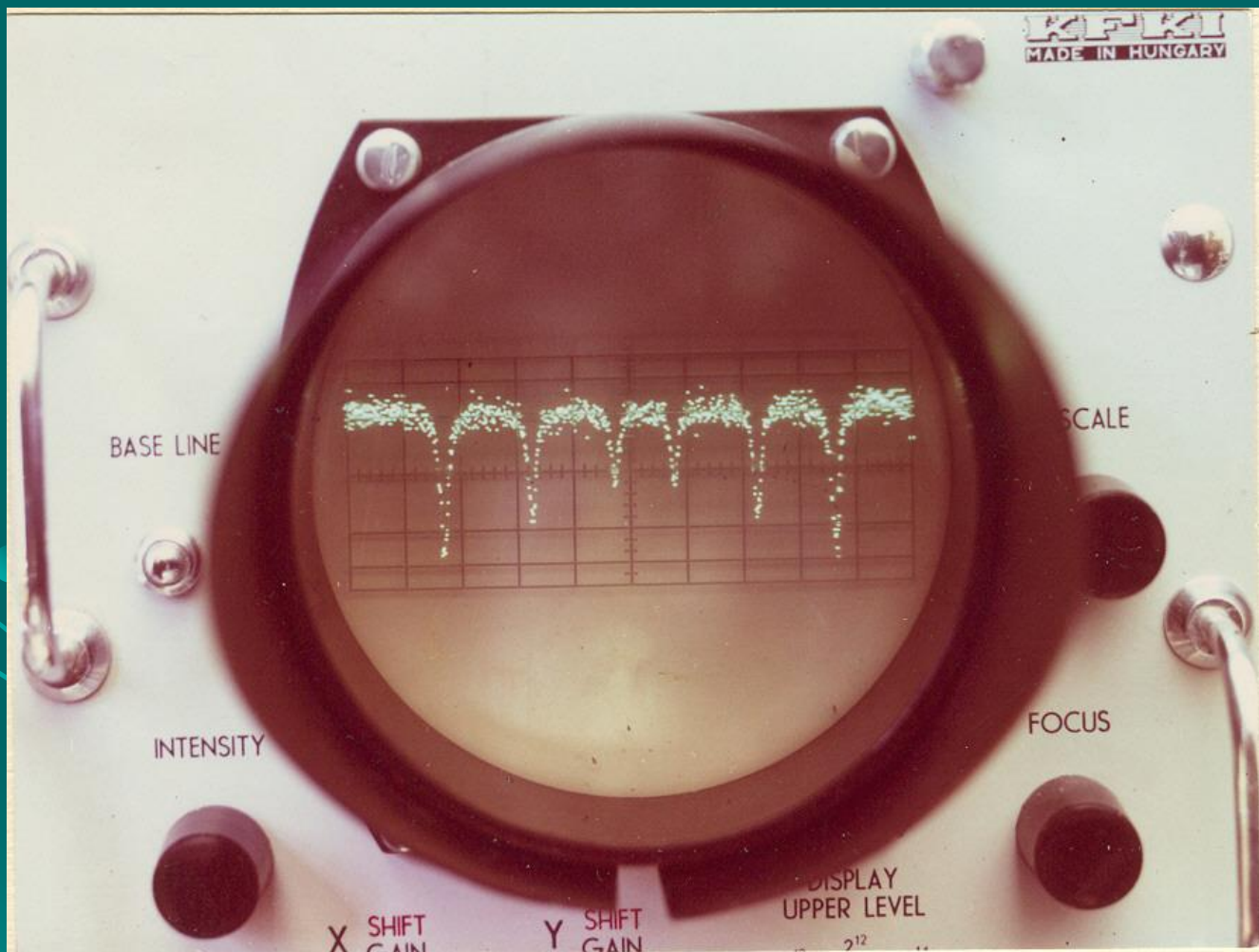

Első találkozásaim a számítástechnikával

Első találkozásaim a számítástechnikával

Első találkozásaim a számítástechnikával

Első találkozásaim a számítástechnikával

- ELTE, 3. éves fizikus labor: egyik kollégám a Gier Algol használatával értékeli ki a h/k méréseket (KSH, 1965.)
- Diplomamunka a KFKI-ban: 1966–67: Mössbauer-spektroszkópia.
  - Sokcsatornás analízátor → nyomtatott papírszalag, később telex.
  - A spektrumokat számítógépen kell kiértékelni! Első Mössbauer-illesztőprogram: Pócs Lajos.
  - Baj van: rossz a χ^2 – a 3. és a 4. számjegy fel van cserélve (elkötés a BCD csatlakozón)!

Az első programok

- Új gép a KFKI-ban: ICT 1905. 24 kszó; 1 szó = 24 bit. Algol és Fortran; csak lyukszalag.
- A spektrumjavító programot megírtam, leadtam, elsőre hibátlanul lefordult és hibátlanul lefutott. Soha még egyszer nem fordult elő...

Az első programok

Az első programok

FUTTATÁS

Program neve: MPVA
 Forrásnyelv: .....

Főosztály: 24
 Programozó: I. B. G.
 Telefon: .....

Helyfoglalás a memóriában: szó   Becsült idő: .....perc. Max. idő: .....perc.
 Output várható mennyisége: LP .....oldal
 TP .....m

I. Adatok lyukasztása

Szalag	Kártya	Alíírás

II. A program periféria igénye

	TR	CR	TP	LP	MT
	ICT	Telex	GER		
Csak a futás elején					
Csak a futás végén					
Időnként (perc)					
Állandóan					

III. Program szalagok/kártyák sorrendje

Sz	Jelzés	Sz	Jelzés

IV. Adatszalogok/kártyák sorrendje

Sz	Jelzés	TR	CR

V. A program által használt mágnes szalagok

Sz	Jelzés	WPR		Relatív sor-szám
		igen	nem	

Program neve: MPVA   A munka sorszáma:

V. Gépkezelő teendői:

1	A program bevitale	F gomb	LO	BT
2	Kapcsolók beállítása	ON		
3	Indítás	GO		

Sz   Esemény   üzenet   A gépkezelő teendői   F

VI. A memória tartalmának kinyomtatása

Sz	Kezdő cím	Rekeszek száma	Sz	Kezdő cím	Rekeszek száma

VII. Mágnesszalag-kiíratása

Sz	Tekerés szám	Kezdő blokk sorszáma	Kiírandó blokk száma	Felhasználható program

VIII. Lyukezalag kiíratása: .....

GÉPTERMI PROGRAMOK FUTTATÁSA

Program neve: YUPL   A munka sorszáma:

Adatszalogok sorrendje: ① ② ③

Egyéb: .....

Speciális kivánságok: .....

Statisztikai Kiadó Vállalat, Nyomdaüzem - 202272

3-3 másolatot kicik néven

Az első programok

Az első programok

ALGOL
előkészítés és fordítás

PROGRAM név:

A munka sorszáma:

Főosztály: .....

Programozó: .....

Telefon: .....

Lyukasztás:

Perf	Sz	K	Alíírás	Perf	Sz	K	Alíírás
Program				Javitó sz.			
Adat				Bev. inf.			

Előkészítés:

UJA (   ) JAV (   ) FRD (   )
 DEL (   ) ØUT (   )

Fordítás:

Input szalagok és kártyák sorrendje:

Sz	Jelzés	TR	CR	Sz	Jelzés	TR	CR
1				4			
2				5			
3				6			

LS szalagra felvitel:

		Lyukszalagon	F szalagon
A forrásnyelvü program			
A B/D program tartalék LS szalagon			

Szegmens fordítás és S/C szalag készítése:

Bevezető információk:

GØ XALM 22

'SEND TO' (M T . S U B R Ø U T I N E S .)

'SEGMENTS' {

061770 Statisztikai Kiadó Vállalat

Bevezető információk:

'LIST'	(L P)
'SEND TO'	(M T . P R Ø G R A M Y S C A .)
'PROGRAM'	( )
'ØVERLAY PROGRAM'	( )
'INPUT'	
'ØUTPUT'	
'CREATE'	
'ØMIT IØ'	
'ØVERLAY'	
'BLOCKSIZES'	
'LEADERS'	
'SPACE'	
'CONTINUE'	
'ØMIT'	
'TRACE'	
'READ FROM'	(M T . P R Ø G R A M Ø K A F .)
'FINISH' beolvasatása:	

Nem kell	
Kártyáról	
Lyukszalagról	

Speciális utasítások:

Az első programok

FORTRAN
előkészítés és fordítás

PROGRAM név: A munka sorszáma:

Főosztály: _____
 Programozó: _____
 Telefon: _____

Lyukasztás:

☐	Perf	Sz	K	Aláírás	Perf	Sz	K	Aláírás
	Program				Javitó sz.			
	Adat				Bev. inf.			

Elkészítés:

UJF ( ) JAV ( ) FRD ( )
 DEL ( ) OUT ( )

Fordítás: Input szalagok és kártyák sorrendje:

Sz	Jelzés	TR	CR	Sz	Jelzés	TR	CR
1				4			
2				5			
3				6			

LS szalagra felvitel:

☐	Lyukszalagon	F szalagon
A forrásnyelvű program		
A B/D program tartalék LS szalagról		

Szegmens fordítás és S/C szalag készítése:

Bevezető információk:

☐	GE # XFAM	20
SEND TO	(M T , S U B R E U T I N E S .)	
SEGMENTS		

001170 Statisztikai Kiadó Vállalat

Bevezető információ:

LIST	( )
SEND TO	(M T , P R O G R A M Y S C A .)
PROGRAM	( )
OVERLAY PROGRAM	
DEPTH OF OVERLAY	
EMIT	
COMPRESS	
TRACE	
LEADER	
INPUT	
OUTPUT	
USE	
CREATE	
END	
READ FRGM	(M T , P R O G R A M O K A F .)
FINISH	

Speciális utasítások:

1969: Mágnesszalagok az ICT 1905-ön

1970: a SIRIUS méréskiértékelő programrendszer

- A mágnesszalagok lehetővé tették a mért spektrumok rendszerezését, karbantartását, kiértékelését.
- Első gép–gép kapcsolat: ICT 1905 ↔ TPA 1001. A TPA plotterével ábrázolni lehetett a spektrumokat.
- SIRIUS programrendszer az ICT 1905-ön:
  - MPAA: spektrumjavító,
  - MPN1: γ -spektrum kiértékelő,
  - SDM1: Mössbauer-spektrum kiértékelő,
  - MUTI: spektrumábrázoló...

1970: a SIRIUS méréskiértékelő programrendszer

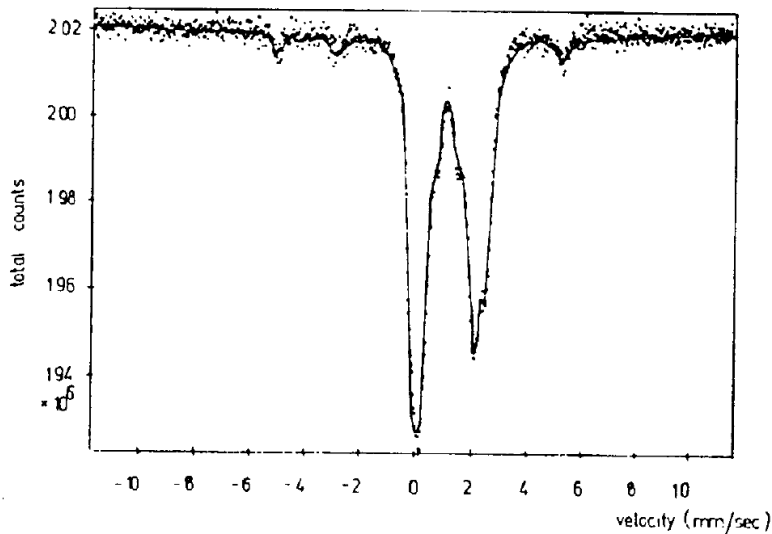

Fig. 2 Room temperature Mössbauer spectrum of ^{57}Fe in lunar fines and the curve fitted to it

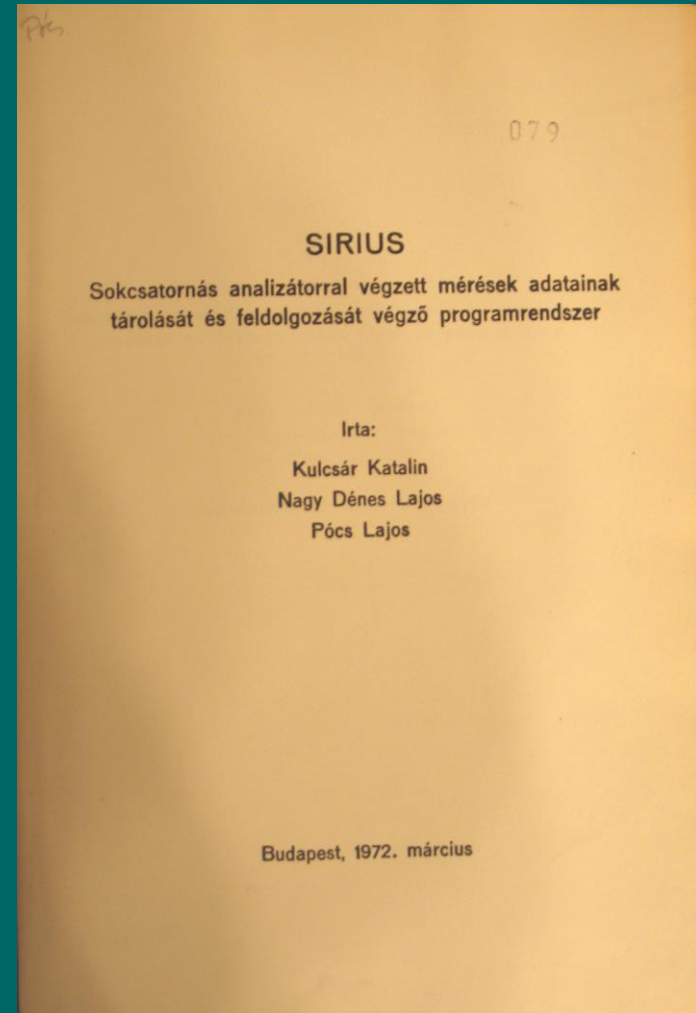
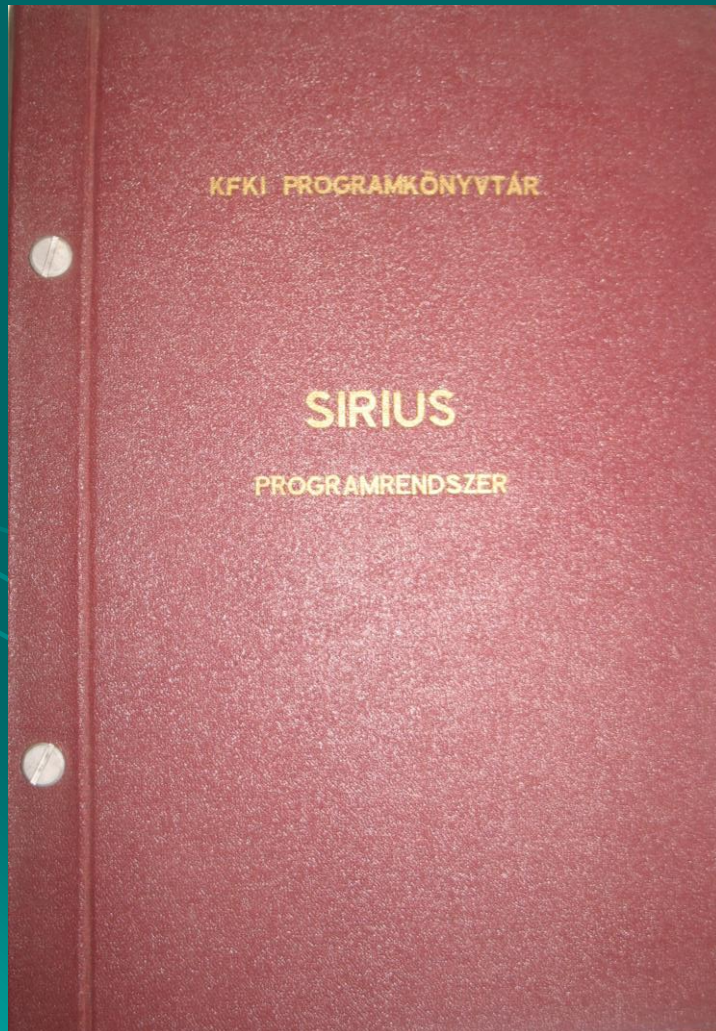
Table 1

Analysis of lunar fines returned by Luna 16

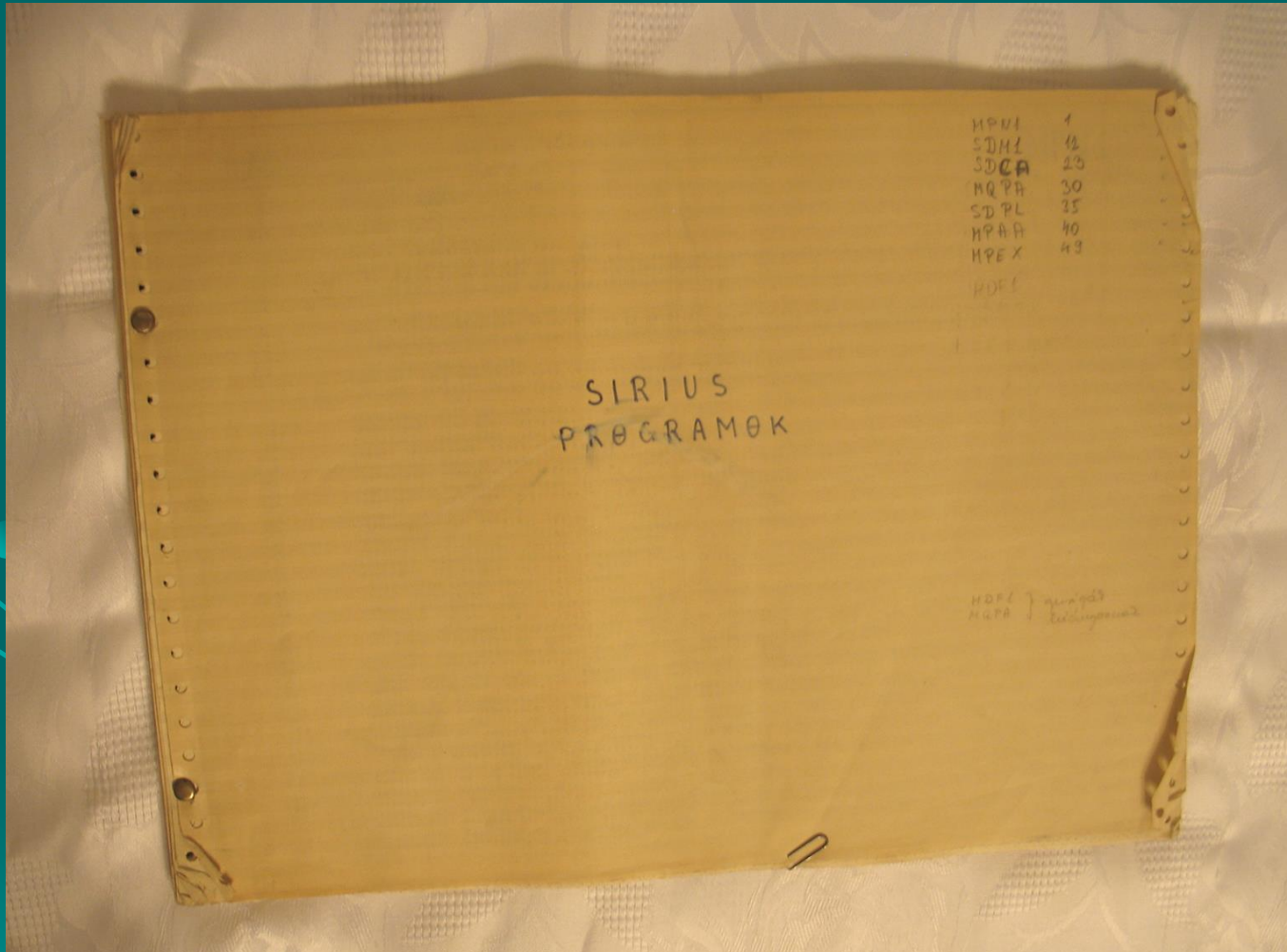
Component	Conc. (%)	H.f.s. (kOe)	Q.S. (mm/sec)	I.S. (mm/sec)*
metallic iron	4.5 $\pm$ 0.5	331.4 $\pm$ 1.0	-0.021 $\pm$ .031	0.181 $\pm$ .015
silicates /M1/	28.5 $\pm$ 0.9	--	2.748 $\pm$ .006	1.321 $\pm$ .002
silicates /M2/	59.5 $\pm$ 1.2	--	1.956 $\pm$ .005	1.243 $\pm$ .006
ilmenite	7.5 $\pm$ 0.4	--	0.71/fixed/	1.202 $\pm$ .006

*with respect to Cr-source.

1970: a SIRIUS méréskiértékelő programrendszer

1970: a SIRIUS méréskiértékelő programrendszer

1970: a CIBUO mérésiértékelő

• 595

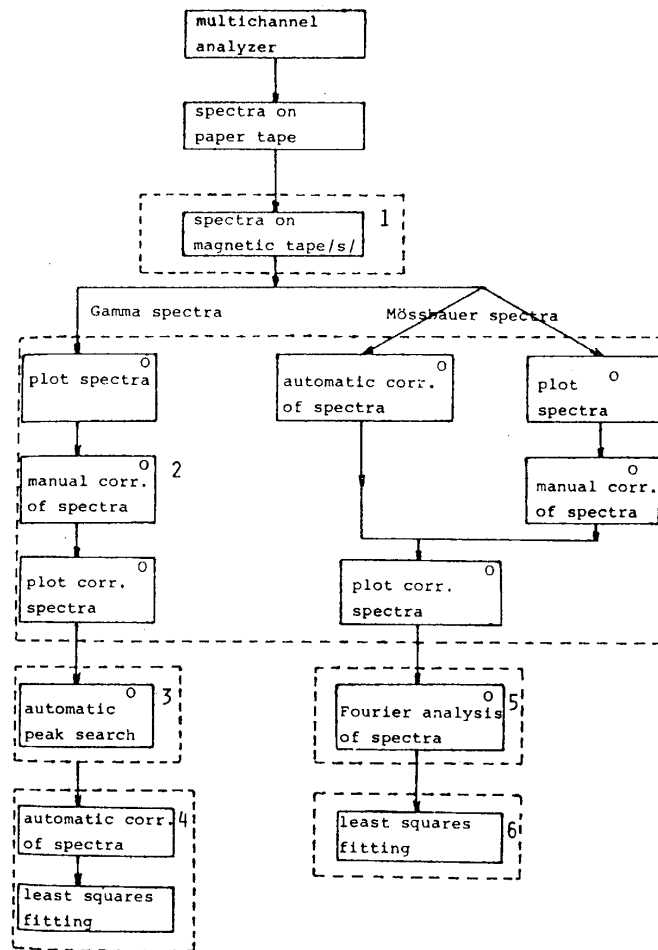
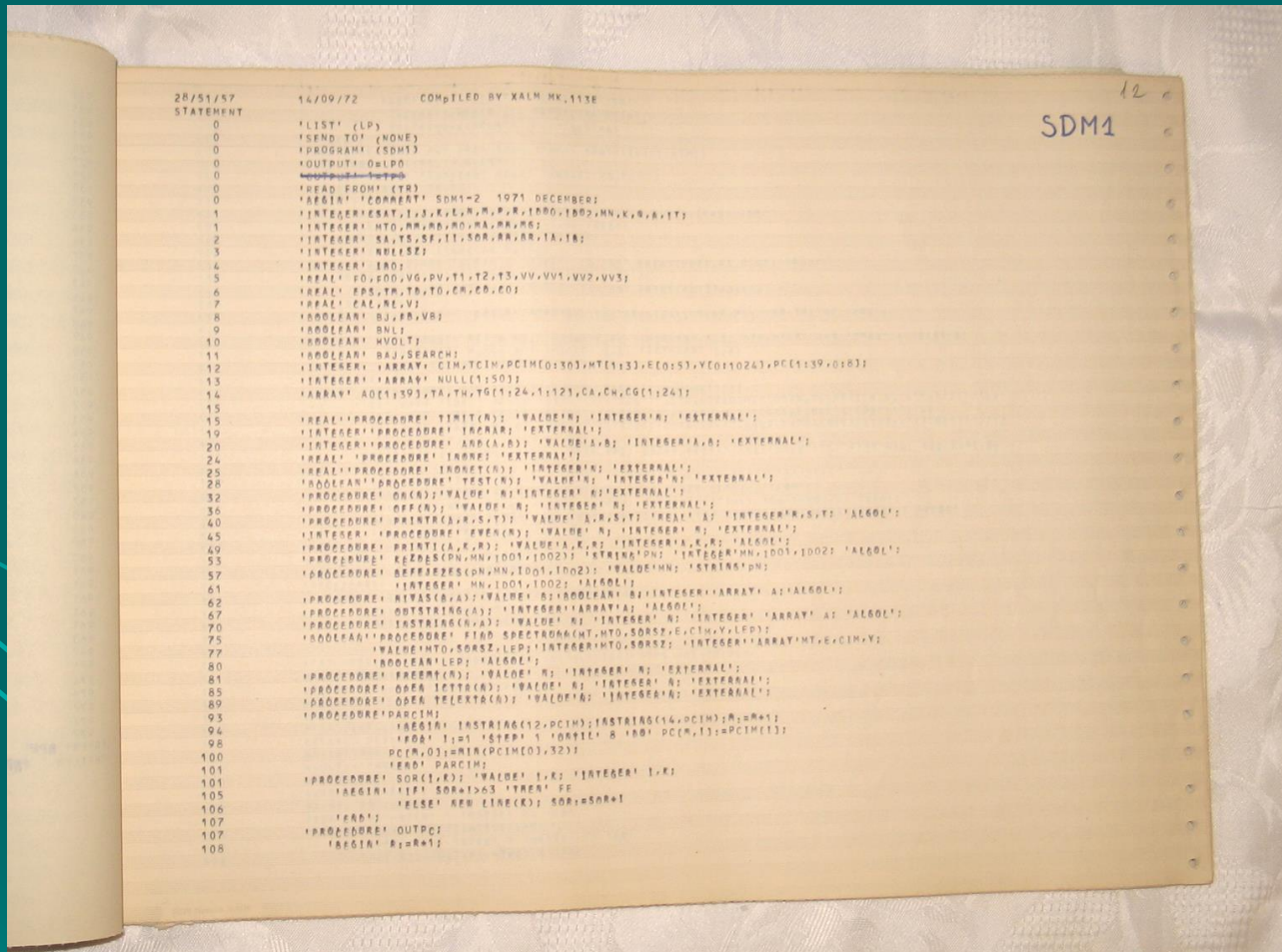

Fig. 1 Flow chart of the program package.
/0 = option/

1970: a SIRIUS méréskiértékelő programrendszer

A Mössbauer-program további gépeken

- 1974: a Mössbauer-program átírása Fortranra.
- R20, R40 (OS)
- PDP, VAX, TPA (RT, RSX,...)
- 70-es évek vége: a program elterjedése, a T-mátrix koncepció átvétele más programokban
- 80-as évek közepe: PC-verzió (DOS). MMS-Sirius: értékesített termék.

A távadatforgalom kezdetei

- 1974: lyukszalag postai csomagban ☺.
- 1984: telefonkapcsolat (300 baud) egy erlangeni Cyber 3300-as géppel (kvázi-e-mail). Szabad volt?
- 1987: High- T_c szupravezető spektrumok átvitele a 300 baudos modemmel Erlangenből Budapestre, Kermit protokollal.
- 1988: Account a Bécsi Egyetem „Bitnet”-es gépén.
- 1989 Budapest: Az első, e-mailen szervezett nemzetközi Mössbauer-konferencia.

Köszönöm a figyelmet!

